

UNITÁRIUS ÉLET

XLI. ÉVFOLYAM 6. SZÁM

1987. NOVEMBER–DECEMBER

KARÁCSONYI GONDOLATOK

Advent időszakában készültünk fel lelkileg a karácsonyi öröm befogadására. Lelkiismeret-vizsgálatot tartottunk, hétről hétre; számvetést készítettünk Istennel való kapcsolatunkról; s megpróbáltuk megkezesni a názareti Mester helyét szívünkben, életünkben. Ugyanakkor az adventi hetek a várakozás jegyében telnek el. Nagy eseményre, ünnepre készülünk. Lelki énkünk keresi a kiutat megzavarodott világunk kusza útvesztőiből. S ha megtaláltuk, ha sikerült feloldanunk belső ellentmondásainkat — jöhet Karácsony várva várt boldogsága.

Nagy gonddal készülünk, nemcsak belső, hanem külső értelemben is. Sürgölődünk az üzletekben, fontolgatjuk az ajándékokat. Megannyi kellemes gond és gondolat, s mindez Karácsony körül!

Várakozunk, gyermeki áhítattal várjuk Krisztus születésének ünnepét!

Talán eszünkbe sem jut a nagy tömegben, hogy az utcán elhaladó embertársaink mennyi bajt, tragédiát, gondot hordoznak. Sokakat gazdasági nehézségek gyötörnek, melyek még fájóbbak így Karácsony táján!

Isten szeretet. De Isten kihívó szeretetéhez alapvetően hozzátartozik az ember válasza erre a szeretetre.

Szeretetről talán túl sokat hallunk, sokszor le is járátva ezt a fogalmat. De Isten szeretete több a szó hétköznapi értelménél. S nem csupán a hívő ember számára van mondanivalója, hisz a „hit” szót a „bizalom”-mal is felcserélhetjük. Minden emberi kultúra alapja végül is a bizalom, abban, hogy az emberi létnek ezen a földön mély értelme van, és ez az élet értelme — természetesen bizonyos korlátok között — elérhető realitás. Ez a bizalom, ez a hit a vallásnak is alapvető tétele.

Ugyanakkor a hívő ember hisz, bízik a közösség értelmében is. A hívő ember mint teremtmény egyfelől társas lény, közösségre vágyik, ugyanakkor szabadsággal rendelkezik a közösség választása terén. Mindkettő, a közösség is, a szabadság is Isten ajándéka.

Sartre, az egzisztencialista filozófia közösséget elutasító, elidegenedést hirdető nézetei mellett ott áll a tékozló fiú példázata. Az elveszett és újra megtalált cél, értelem, jelentés. A tékozló fiú példázata nemcsak helyes viselkedésről szóló etikai tanítás. Sokkal inkább az Isten által adott közösség, és az Isten által adott emberi szabadság metafizikus példázata ez, mely az isteni feladatok betöltését hangsúlyozza, annak minden kockázatával együtt. A létezés értelmének természetét és Isten szeretetét mondja el ez a példázat. Isten szeretetét az egész emberiségért és szeretetét az emberek által adott reagálásért is.

Ha az emberi lehetőségeket Isten szeretetének értelmezzük, akkor a közösségben való részvétel a mi emberi válaszuk erre a szeretetre.

Isten szeretete segít összetartani a világot, az emberek közösségét, minden széthúzó erő ellenére. Isten szeretete újra teremtő erő.

James Luther Adams, a kiváló amerikai unitárius teológiai professzor írja: „Isten szeretete olyan szeretet, melyet mi nem adhatunk át, amíg azt meg nem kaptuk. Ez nem a miénk, melyet odaadhatunk. Ez egy olyan hatalom tulajdona, melyet soha sem ismerhetünk meg teljesen, olyan hatalomé, melyben hittel bízunk. Az emberiség reagálása pedig nem más erre a megelőlegezett kegyelemre és ígéretre, az élet értelmére és annak beteljesítésére, mint hogy választ ad Isten szeretetére.”

Isten szeretete hétköznapi tetteinkbe is alapvetően be kell épüljön! Ez azt jelenti, hogy azok, akik Isten szeretetét a szabadság és a kölcsönösség közösségében jelenítik meg, olyan hatalmat szolgálnak, mely megbízható, melyre támaszkodni lehet. Még akkor is, ha Isten szeretetének egy szenvedéssel, faji, osztályok, népek közötti problémákkal teli világban kell munkálkodnia.

Imádkozzunk, hogy Istennek ez a szeretete egy jobb, igazabb világot hozzon létre!

Karácsony van. Kisdéd született Názáret városában, s itt belül, bennünk is. S hisszük, hogy Karácsony mindig eljő!

Szent-Iványi Ilona

**KEDVES OLVASÓINKNAK ISTENTŐL ÁLDOTT KARÁCSONYT
ÉS BOLDOG ÚJ ESZTENDŐT KÍVÁNUNK!
MERRY CHRISTMAS AND HAPPY NEW YEAR!**

Emlékezés

Szentábrahámi Mihályra

Szentábrahámi Mihály, a városfalvi unitárius lelkész fiaként, 1683-ban született.

Tanulmányait a kolozsvári unitárius iskolában 1710-ben végzi. Mint kiváló tanulót — az I. József által Erdély politikai megszervezésére ki-nevezett országos bizottság unitárius tagjai mellé — az egyház a papi teendők végzésére nevezi ki. Itt kerül kapcsolatba az unitárius Bíró Sámuel főkormányiszéki tanácsossal, aki pártfogásába veszi az ifjú Szentábrahámot. Az ő erkölcsi támogatását élvezve választják meg 1712-ben tanárnak, s anyagi támogatásával külföldre továbbtanulás végett. Gál Kelemen „A kolozsvári unitárius kollégium története” c. munkájában Szentábrahámi igazgatói működésével kapcsolatban megemlíti, hogy felsőbb tanulmányokra Hollandiába megy. Ideérkezésének esztendejében halálozik el a nagy hírű teológus, az élő hitnek nagy apostola, Limborch Fülöp, aki az evangélium igazságait akarja a keresztény életbe átültetni. Kerül minden olyan tanítást, amely nem bibliai alapozottságú, s a gyakorlati kereszténységtől várja a felekezetek közötti békeség megvalósítását.

Szentábrahámi e limbrochi eszméktől eltelve tér vissza Kolozsvárra (1716), ahol mint tanár — univerzális felkészültségére jellemzően — tanít. Vári Albert föltételezése szerint Szentábrahámi tanári működése alatt írja meg az 1899-ben Derzsi Károly és részben Albert János (3., 4. rész) fordításában „A keresztény hittudomány összege” címen megjelenő „Systema Universae Theologiae Christianae” című latin nyelvű munkáját. Ez a tanulmány, amely a korabeli unitárius teológia hű tükré, a vallással, a szentírással, Istennel, az emberrel, Jézus Krisztussal, a szentlélekkel, az elrendeléssel, a bűnnel, a hittel, a megigazulással, a szentségekkel, a halállal, a halhatatlansággal, az utolsó ítélettel s annak következményeivel foglalkozik. Vári Albert a Keresztény Magvetőben „Szentábrahámi teológiája” címen foglalkozik az említett munkával. Szerinte e munka legnagyobb érdeme az, hogy a kor haladó szellemét képviselő unitárius hitfelfogásnak olyan keretét adja, amelyben a lényegből — a forma kedvéért — nem áldoz föl semmit. Olyan szimbolikus könyvnek tekinti, mely „kiváló bölcsességgel és nagy szerénységgel tárja elénk az unitáriusok 18-ik századbeli hitét, s melyet a kinyomását engedélyező királyi leirat más felekezetek ilyen irányú munkáinak mintául ajánl”.

Szentábrahámi e munkája négy részben tárgyalja az unitárius val-

lásnak a szentírásból merített lényegét: a keresztény élet szabályait, vagy ahogy ő mondja, „a minden emberrel közös keresztény erkölcs-tant és a keresztény egyházat”. E vonatkozású mondanivalói a haladás szellemében írónak. Ferencz József püspöknek a műhöz írt előszava szerint „csak olvasni kell tudni e művet, csak el kell mélyedni azok fejtegetéseiben, s lényegében ugyanazt az unitárius vallást találjuk meg benne, amelyet hiszünk és vallunk ma is” (1899). Vári a munkát azért értékeli igen nagyra, mert „amikor íródik, az összes teológián a supranaturalizmus uralkodik. A józan ész már hirdeti a maga jogait, de azokkal a dogmatizmus roska-dozó falait bántani nem meri”.

Szentábrahámot — 250 évvel ezelőtt — 1737. augusztus 24-én a kövendi zsinat püspöknek választja.

Az 1968-ban Kolozsvárt megjelent „Négyszáz év 1568–1968” című munka szerint 21 évre terjedő püspöksége alatt apostoli munkát végzett a vallásos élet megelevenítése, a hitvédelem, az egyházépítés és a nevelésügy terén.

Ez az emlékezés távolról sem teszi lehetővé, hogy Szentábrahámi püspökségének minden mozzanatát felsoroljuk, és irodalmi munkásságát méltassuk. De szándékunkban van, hogy lapunk egy következő számában könyörgéseket tartalmazó munkájából egy ma is időszerű imáját közöljük. (Szerk.)

Szentábrahámot, az egyházépítőt, a 18. század legnagyobb unitárius teológiai íróját Fejérvári Sámuel temetési beszédében így méltatja: „Bölcsessége és tudománya magasan szállott, minden terhet fáradhatatlanul vitt, és soha a dolog elől ki nem tért.”

Iván László szerint „eszének olyan nagy értékeit, mint ő, erdélyi hit-rokonaink közül senki sem hagyta fenn... s akkora szív — mondja — kevés dolgozott úgy az unitárius egyházban, mint az egyetemes kereszténységben.”

Kelemen Miklós

ÖTVEN ESZTENDŐVEL EZELŐTT

Az akkor Unitárius Értesítő néven megjelenő havi egyházi szemle hírvonatának első híre így szólt (1937. jún.) „Lectori salutem! Az UNITÁRIUS ÉRTEŚÍTŐ mai számától kezdve e sorok írója vette át a felelős szerkesztői és felelős kiadói munkát a Kebli Tanács legutolsó ülése határozatából, amely szomorúan vette tudomásul, hogy dr. Iván László lelkész, szerkesztő betegsége miatt megvált a laptól. A Tanácsülés felkérte Józán Miklós püspöki vikáriust, lapunk alapítóját, hogy alapító szerkesztőként szintén jegyezze lapunkat, s vegyen részt annak szellemi irányításában vezércikkek írásával.

Az Unitárius Értesítő, mely a csonkaországi unitáriusság egyetlen rendszeresen megjelenő sajtóterméke, a szabad véleménynyilvánításnak, egyházépítő és jövőt kereső munkánk-nak szócsove, ahol beszámolunk az eddig végzett munkánk kicsiny és nagy eredményeiről, s ahol utat akarunk mutatni feladataink elvégzéséhez. A felelős szerkesztő személyében történt változás nem jelenti a lap irányának változását, de természetes az, hogy minden ember lelkiismeretére hallgatva keresi a megoldások felé vezető utat.

Lapunk programja önmagában adva van, ehhez kérem munkatársaink és olvasóink szíves és megértő támogatását.

Ferencz József”

Az Unitárius Értesítő szerkesztését az 1939-ben Budapestre átköltözött Szent-Iványi Sándornak adtam át, aki azt 1944 októberéig látta el.

A második világháború befejezése után lapunk Unitárius Élet névvel 1947-ben indult meg. Dr. Csiki Gábor, Pethő István, majd R. Filep Imre voltak a szerkesztők, s utóbbi halála után, 1971 januárjában ismét Ferencz József vette át a felelős szerkesztői teendőket, és látja el ma is.

Képviselő Tanácsunk

okt. 10-én tartott népes ülésén sok egyházi kérdéssel foglalkoztunk. Nagy sajnálattal vettük tudomásul, hogy kocsordi templomunkba alig néhány éve vásárolt új villanyharmóniumot ellopták, a templomajtó feltörése nélkül. A rendőrség körületekintő nyomozása — sajnos — eddig nem vezetett eredményre, és feltételezhető, hogy a lelketlen tolvajok a mintegy 20 000 Ft értékű hangszert szétszedett állapotban értékesítették. A Tanács örömmel vette tudomásul, hogy a debreceni templom és gyülekezeti terem renoválási munkálatai befejezést nyertek. A jelentős költségekhez az Állami Egyházügyi Hivatal 100 000

Ft-os rendkívüli segéllyel járult hozzá. Az utánpótlás, valamint az ifjúsági munka kérdéseivel külön ülésen is foglalkozni fogunk. Sajnálatos, hogy egyes tanácstagok kimentés nélkül maradtak távol tanácskozásunkról, ami részükről az érdektelenséget jelentheti egyházunk gondjai iránt. Az 1990-ben Budapesten tartandó IARF világkongresszus rendezésével kapcsolatos kérdésekkel való foglalkozásra bizottságot küldtünk ki. A világ-szervezet részéről 1988 februárjában érkeznek egyházunk meglátogatására az IARF frankfurti titkárságának képviselői, akiknek már most jeleztük, hogy a tervbe vett két nap nem elegendő a felmerülő és megbeszélendő sokoldalú kérdések meg-vitatására.

Egy kongresszus sikerét és értékét különböző módon lehet megállapítani. A legelső mód az, ha az ember a helyi sajtó visszhangját kíséri figyelemmel. Palo Alto, a Stanford egyetem mintegy 60 km-re fekszik a szomszédos várostól, San Franciscótól. Ezek vezető napilapját alkalmam volt figyelemmel kísérni, s bár igyekeztem igen terjedelmes oldalait átlapozni, beszámolóra nem akadtam. Amerikai barátaink arról tájékoztattak, hogy vallásos — nem kimondottan béke kongresszusokról a nagyobb amerikai városok országos lapjai nem szoktak beszámolót közölni.

Az amerikai unitárius univerzalista egyháznak nincsen heti- vagy havilapja, az eddigi, sűrűbben megjelent szemlét 1987 januárjától átváltoztatták kéthavonként megjelenő, tanulmányokat közlő lappá, s annak idei negyedik száma még nem jutott el hozzánk.

Az IARF titkársága által Frankfurtban kiadott beszámolóiból később fogok adatokat idézni.

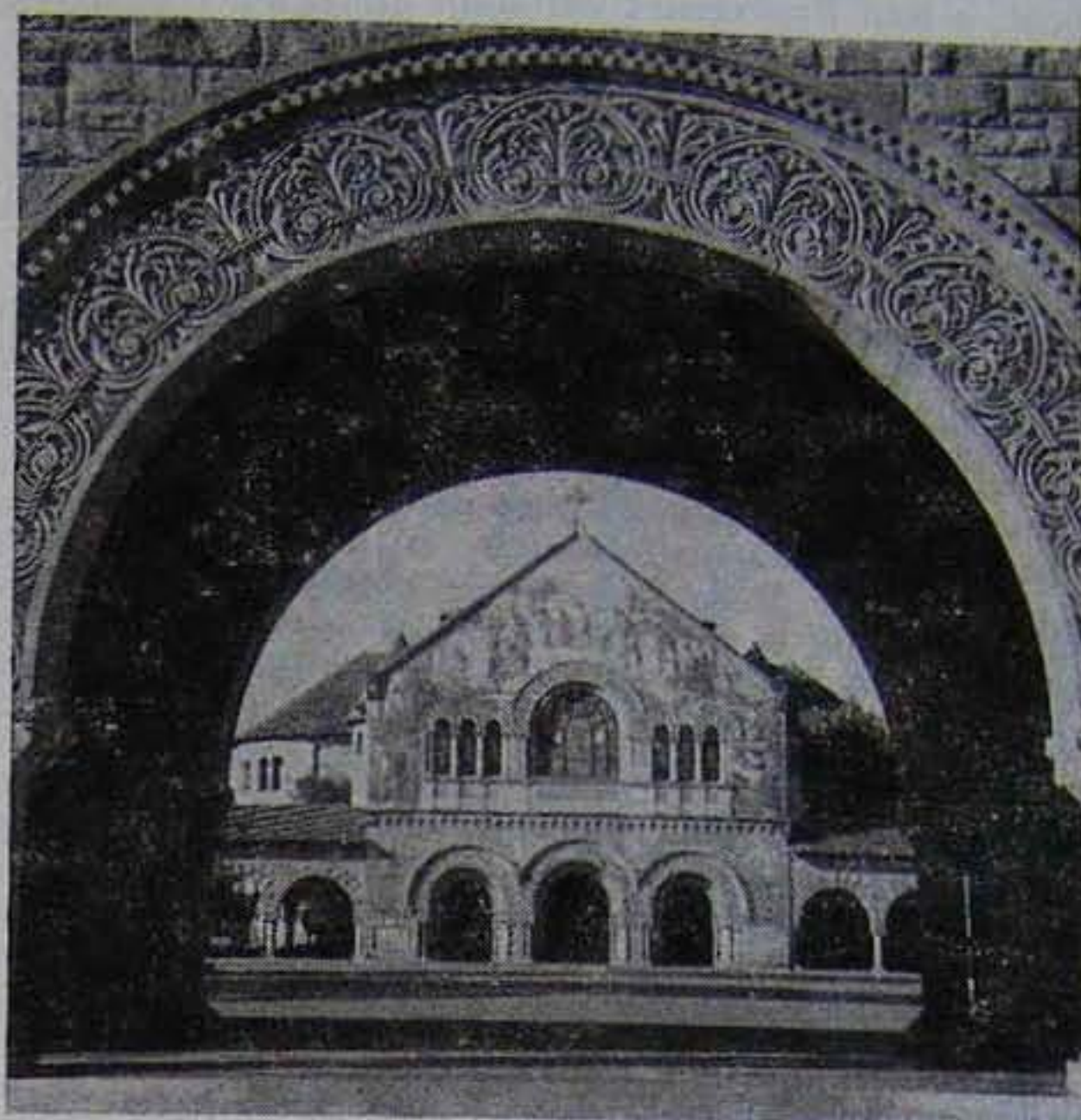
Az angol unitáriusok Inquirer nevű, 1842 óta folyamatosan megjelenő kétheti lapjában, a nálunk is több alkalommal járt ismert békeharcos, a KBK munkáját Angliában igen erősen támogató George Cox beszámolója érdekes és tárgyilagos. Később még utalni fogok észrevételeire.

Útban a repülőgépen hazafelé (az erdélyi és a magyarországi kiküldöttek egy gépen utaztak) a helyjegyeket elosztó kezelőszemélyzet jóvoltából elég szét-szórta kaptunk ülőhelyet a repülőgépen, s így csak kevés alkalmunk volt a kongresszust együttesen értékelni. Inkább azt állapítottuk meg, hogy a neves Pan-Am légitársaság gépei menet is, jövet is a megadott időpontnál jóval később indultak, és érkeztek meg rendeltetési helyükre. Nem értettük, hogy a frankfurti titkárság miért olyan gépre vásárolta meg a mi helyeinket, mely Los Angeles érintésével érkezett San Franciscóba, nem említve a menet közbeni üzemanyag-feltöltés okából Seattle-ben történt leszállást és idővesztést. Lehet, hogy ez a társaság adta a legolcsóbb csoportos jegykedvezményt, de elég hosszú időre visszatekintő tapasztalataim alapján elmondhatom, hogy az ellátás sem volt hasonlítható az európai székhelyű, Amerikába repülő gépekéhez.

A frankfurti titkárságnak a kongresszus után kiadott közleménye szerint az 53 tagedyház legtöbbje képviselve volt a kongresszuson. A kongresszust megelőző két legjelentősebb eseményről szólunk az alábbiakban.

BERKELEY

E városban székel az amerikai unitárius univerzalista egyház egyik teológiai főiskolája. A teológiai konferenciának közel 50 résztvevője volt, s ezen jelen volt a három szocialista ország unitárius egyházának több képviselője. A rendező házigazda, dr. Gordon McKeeman dékán volt, az elhelyezés a Berkeley város feletti helyen fekvő evangélikus teológia dormitóriumában volt, kényelmes kétágyas szobákban, s az említett szervezet gondoskodott az ételmezésről is. Az előadások inkább problémafelvető, gondolatébresztő tartalmúak voltak, s ezt követően három, összetételükben gyakran változó vitacsoportban vettünk részt a feltett, általában az egyházi életet érintő kérdések megvitatásában. A gyönyörű helyen fekvő hegycsúcsról beláttuk az egész San Franciscó-i öböl vidékét. Két alkalommal jól megszervezett kiránduláson megismerkedtünk Berkeley városával, s annak unitárius templomával, lelkésze a körünkben is járt és szolgált dr. Richard Boeke lelkész. Temploma a városka egy másik dombján épült. Közel 500 férőhely van a templomban, és évente átlagban 100–120 esküvőt tartanak gyülekezetükben. A templom melletti gyülekezeti terem, konyhai felszerelések alkalmasak esküvői és más összejövetelek tartására. Gyakran nem unitárius esküvő tartására is kikérik a templomot, mely elhelyezkedésénél fogva számos gépkocsi parko-

A Stanford Egyetem főbejárata

lására is alkalmas, és így népszerű hely egy túlszűfolt városban. Itt kevés a magas épület, és a város jó része hegyes-dombos vidéken fekvő villák és szép kertek otthona. Az egyik kirándulás autóbusszon átvitt a neves Golden Gate — arany kapu — nevű függőhídon, és megtekinthettük a sokarcú várost, ahol utcatömbök szerint meg lehet különböztetni a spanyol, mexikói, kínai, japán, fehér orosz, lengyel stb. lakónegyedeket, a maguk sajátos építési stílusával.

Palo Alto

Itt tartotta konferenciáját az unitárius asszonyok világszervezete, melynek elnöki tanácsa 1986 szeptemberében Budapesten ülésezett. A konferenciát az e tisztétől visszavonuló Jane Lauriat asszony vezette. Az ülés végén tisztújító közgyűlésen jelölés alapján megújult az elnökség. Elnök, s így az IARF tanácsának tagja holland asszony lett: Nelly de Roy, a két új alelnök: dr. Gladys McNatt amerikai, New York-i néger ügyvédnő, és Orbókné Szent-Iványi Ilona lelkész lett. A titkári feladatokat Celia Midgley angol lelkész végzi a jövőben, míg a pénztáros is angol, Christine Hayhurst személyében. Az elnöki tanács 1987 november havában ülést tartott Londonban.

A kongresszus

A Stanford egyetem 7000 diákot befogadni képes hatalmas területen fekvő épületeiben talált otthonra. Itt nagyok voltak a távolságok, általában 15 perces gyalogutat kellett megtenni a lakószobák és az étkezési helyiségek között. A helyi rendezési feladatokat 23 tagú szervező bizottság, főként amerikaiak, a szervezet munkáját a 46 tagú titkárság koordinálta. Körükben tevékenykedett Orbók Attila lelkészjelölt is, akinek így alkalmá volt megismerkedni a szervezési és rendezési feladatok jelentős részével.

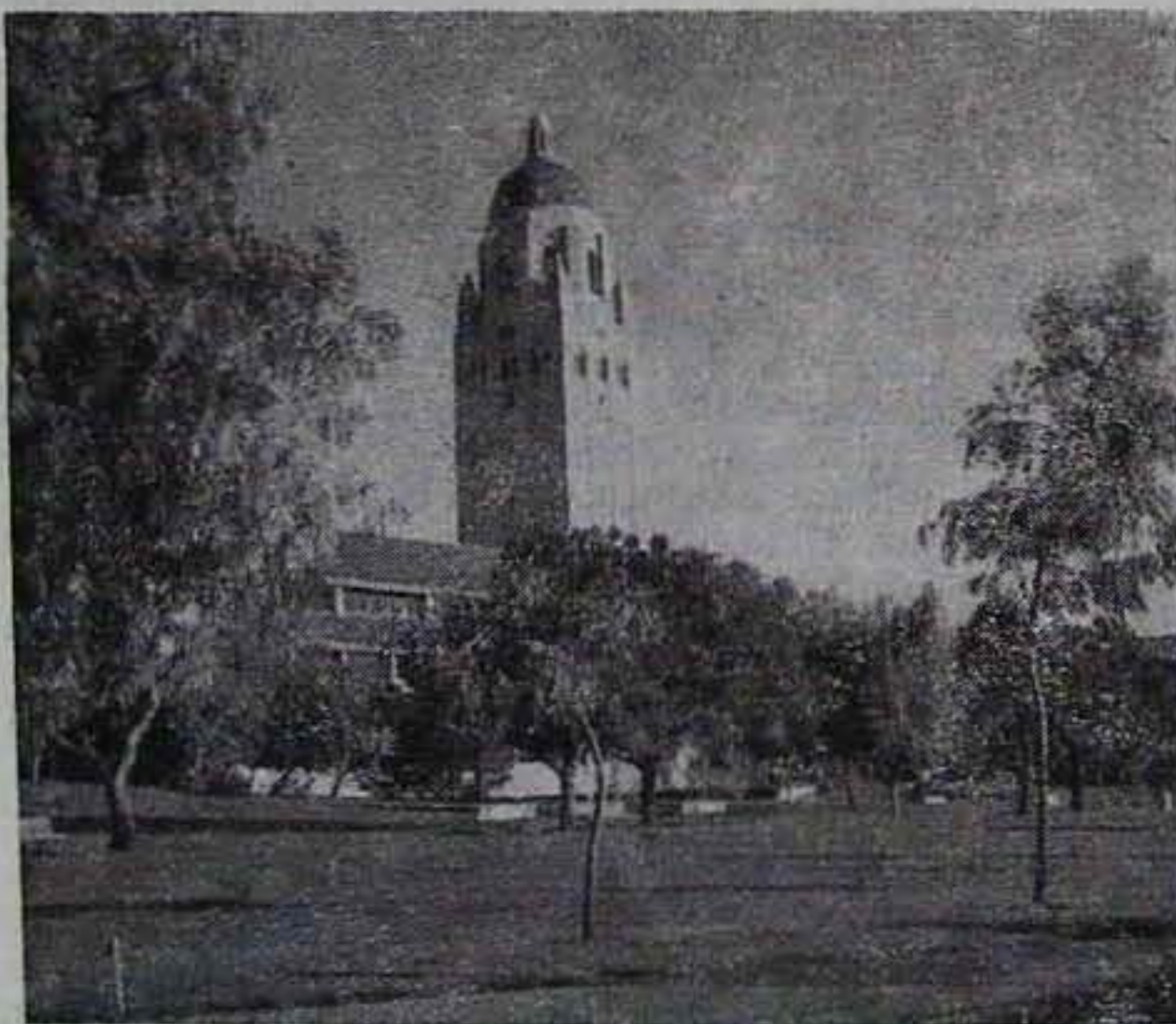
811 rendes kongresszusi tagot számlál a szétküldött névsor, 41 tagedyház képviselői 17 országból jöttek össze. Ezen felül a környékbeli lelkészek és gyülekezeti tagok mintegy 80–100 tagú csoportja a kongresszus egyes érdekesebb alkalmaira, előadásaira eljött, részt vettek a közös kérdések meghallgatásában és részben megvitatásában is.

A kongresszust jelentős világszervezetek képviselői üdvözölték részben az ünnepélyes megnyitón, részben egyes alkalmakkor, köztük *prof. dr. Diana Eck* asszony az Egyházak Világtanácsát, *John Keene* prépost, a San Franciscó-i katolikus érsek képviselője, a Vatikánt, *prof. Robert Tielman*, a nemzetközi humanista és etikai kongresszust, *dr. L. Mirejovsky* cseh lelkész a Keresztény Békekonferenciát képviselte. A két legjelentősebb számban jelenlevő tagegyház képviselői élén az amerikai *dr. William Schulz* elnök és a japán *Risso Kosei-kai* képviselőjében a szervezet második embere, *Motoyuki Naganuma* voltak jelen. *Dr. Niwano* elnök, akit a kongresszusi közgyűlés tiszteletbeli elnökké is megválasztott, más irányú hazai elfoglaltsága miatt nem lehetett jelen.

Az előadók közül a legérdekesebb személyiség az ismert író és békeharcos, pszichológus, *Sam Keen* volt, aki színes felvételekkel kísért nagy előadásában foglalt állást a béke mellett. Jeles új könyve: *The face of the enemy — az ellenség arca* — Amerika-szerte nagy feltűnést keltett, számos más ismert könyv mellett. Az előadó könyveinek ára még amerikai mértékkel is magas, 10–30 dollár között mozogott. A japán tudós professzor, *Masahiro Mori*, továbbá *John Cobb* és *Claire Fischer* asszony — ugyancsak ismert egyetemi tanárok — tartottak előadásokat. Sajnálatos volt, hogy az úgynevezett nagyelőadások szerzői között egyetlen európai személyt sem hallgathattunk.

A Nobel-díjas *Linus Pauling* felszólalása mellett érdekes volt meghallgatni az egyre fogyó indián őslakosság jeles előadóját, *Brooke Medicine (Eagle — sas)* asszonyt.

A szervezet évi közgyűlésére igen kevés időt adott a rendezőség, s annak nagy részét adminisztratív jellegű események, a szavazati joggal rendelkezők számbavétele, a leköszönő elnök és a tanácsból kiváló tagok búcsúztatása, az új elnök székfoglalója, annyira elvette az időt, hogy tulajdonképpen vitára nem maradt idő. A kongresszusi nyilatkozatot, melyet a tanácsülés előre kidolgozott, néhány ellenvetés mellett, nagy többséggel elfogadta a közgyűlés szavazati joggal rendelkező tagsága.

A Stanford Egyetem főépülete és tornya

Az 1987–1990-es hároméves ciklusra az alábbi elnökséget állította a közgyűlés az IARF élére: elnök *dr. Eugene Pickett*, aki 1985-ig két cikluson át az amerikai unitárius univerzalista egyház elismert elnöke volt, alelnök *Margreet van Deursen Postma* Hollandiából, lelkész felesége, egy korábbi cikluson már tanácsstag, pénztáros ismét *Yukitaka Yamamoto*, a japán Shinto szentélyek vezető főpapja. Új színt jelentett, hogy a tanácsnak számos régi tagja mellett most első ízben került a tagok közé egy afrikai és egy ázsiai (Fülöp-szigeteki) képviselő. Sajnálatos dolog volt, hogy a kongresszusi közgyűlés kénytelen volt tiltakozást juttatni el az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériumához, mert az illetékes konzuli hivatal a Fülöp-szigeteki független egyház vezető püspökétől és egy másik küldöttől megtagadta a beutazási vízumot.

A tagok között újraválasztották *dr. Kovács Lajos* és *dr. Ferencz József* püspököket. Kimaradt a tagok közül a kevés számú gyülekezetet képviselő régi tagtársunk, *dr. Dusan Kafka* Csehszlovákiából. A már említett nőszövetségi választások eredményeként kimaradt az eddigi elnöknő, *Jane Lauriat* asszony, az 1986. évi budapesti elnökségi ülés gondos szervezője.

A közgyűlés az 1987. évi Albert Schweitzer-díjat Kalyani Karlekarnak ítélte oda, aki az indiai szociális programok szervezésében évek óta érdemes munkát végzett.

Az elfogadott kongresszusi nyilatkozatból idézzük a következő gondolatokat: Megerősítjük ama meggyőződésünket, hogy a vallásos hagyomány minden formája emberi tapasztalatokat és reménységeket tükröz. Határozzuk, hogy változatlanul együttműködünk mindazokkal, akik velünk együtt állást foglalnak a világban való egyetértés munkálásában, valamint az emberi jogok tiszteletben tartásáért.

Szeretnénk, ha a világ a technológiai haladás mellett gondot fordítana az emberi értékek megbecsülésére is.

Végül megismételjük korábbi elhatározásunkat, hogy vallásos meggyőződésünktől indítva dolgozunk a béke ügyének szolgálata, az emberi jogok biztosítása és a szenvedők életének jobbítása érdekében.

F. J.

A budapesti egyházközség ifjúsági Bibliaköre

Orbókné Szent-Iványi Ilona lelkész nő vezetésével ezentúl is minden hónap második és negyedik hétfőjén du. 6 órai kezdettel tartja összejövetelét a Nagy I. u. I. e. tanácsteremben. A kör vezetője és tagjai szeretettel várják az érdeklődőket az összejövetelekre. Céljuk 1988. ápr. havában rendezendő országos ifjúsági konferencia előkészítése. A legközelebbi összejövetelt jan. tartják.

Huszi János budapesti lelkész már 16 alkalommal konfirmált unitárius fiatalokat. Nov. 8-án délutánra összehívta mindazokat, akiknek jelenlegi lakcímét sikerült megállapítani. Mintegy 40-en jelentek meg. Örvendnek a kezdeményezésnek és kérték annak folytatását. A legközelebbi összejövetelt febr. 6-án du. (szombaton) 5 órai kezdettel tartják a gyülekezeti teremben.

KARÁCSONYI, ÓESZTENDEI ISTENTISZTELETEINKET BUDAPESTEN, PESTLŐRINCEN ÉS VIDÉKI GYŰLEKEZETEINKBEN A SZOKÁSOS IDŐPONTBAN MEGTARTJUK. KARÁCSONY ÜNNEPÉN MINDEN GYŰLEKEZETÜNKBEN MEGTERÍTJÜK JÉZUS ASZTALÁT ÉS ÚRVACSORÁT OSZTUNK.

ÚJESZTENDŐ ELSŐ NAPJÁN A NAGY IGNÁC UTCÁBAN TARTANDÓ ISTENTISZTELET UTÁN A BUDAPESTI ÉS PESTLŐRINCI HÍVEK SZOKÁS SZERINT KÖSZÖNTIK EGYHÁZUNK PÜSPÖKÉT ÉS FÜGONDNOKÁT.

Észrevételek Dávid Ferenc Rövid Útmutatás című művének újrakiadása alkalmából

Magyarországi Unitárius Egyház kiadása, Budapest, 1984

Az alábbiakban arra szeretnék rámutatni, hogy egyházalapítónk e munkájának nemcsak hitbéli, hanem nyelvi vonatkozású üzenetei is vannak még számunkra. Beolvasgatva ugyanis, arra a következtetésre jutottam, hogy ez utóbbi szempontból elmélyültebb vizsgálatot érdemelne. Vélekedésemet a következőkre alapozom.

1. A mű 1567-ben, tehát nagyjából még az ún. középmagyar korban keletkezett. (Az ómagyart a honfoglalástól nagyjából a mohácsi vészig számítjuk. Ennek a nyelvtörténeti korszaknak a monografikus leírása azonban még távlati terv csupán.)

2. A tragikusan torzóban maradt, főként középmagyar anyagot tartalmazó lexikográfiai teaurusz, a Szótörténeti Tár elsősorban kéziratos anyagot dolgoz fel. A kor nyomtatott műveiben csupán tallóz. S ez érthető is, hiszen a levéltárral szemben a nyomtatott anyag bármikor bárkinek hozzáférhető, meg aztán önmagában is olyan mennyiségű, hogy teljes értékű nyelvészeti kiaknázása alig képzelhető el.

3. A magyar nyelv évtizedekkel ezelőtt megkezdett Nagy Szótárának megjelenése is úgy látszik várat még magára.

4. Köztudott, hogy a XVI–XVIII. századi magyar nyelvű könyvtermés jelentős része vallásos tárgyú. Tudnunk kell tehát, hogy e szellemi hagyaték sokszempontú feldolgozása s az utódok tudatához való eljuttatása tekintetében sok múlik a közösségek mindenkorai ügyszeretetésén, buzgalmán. Ezért sem véletlen különben, hogy teendők fontosságának tudatában levő, fennmaradt értékeinket megbecsülő, azoknak tudományosságunkban is méltó utóéletét szolgáló kutatások tekintetében már elődeink korában megindult az ügyszerető versengés. Volt idő, amikor e tekintetben mi, unitáriusok sem árválkodtunk a szellemi élet peremén. Ami a jelent illeti, bizony, nekünk is tisztában kell lennünk azzal, hogy további jelenlétünket a tudományos élet fórumain saját erőből kell biztosítanunk.

Nyelvi szempontból a Rövid útmutatás (a továbbiakban a magyar nyelvészetben megszokott forrásjelzés-rendszernek megfelelően: RÚ) eléggé nyelvjárások fölötti, a maga korában már össznépi nyelvi méreteken is nagyjából elfogadott, majdnemhogy nemzeti irodalmi nyelvnek minősíthető változatot képvisel. Magában hordozva, persze, a véglegesülés felé vezető út számos ingadozását, kettősségét is.

Néhány lapnyi beolvasás után is észrevehető legjellemzőbb hangtani sajátága, az *ö*-zés megléte. Az erdélyi nyelvjárásokat ismerők jól tudják, hogy közülük ma is, korábban is elsősorban a Székelykeresztúr környéki volt ilyen. Dávid Ferenc e vidékre mutató esetleges anyanyelvjárási kapcsolatainak gondolatát azonban sietve el kell vetnünk. Benkő Loránd ugyanis már korábban felhívta volt a figyelmet arra, hogy az *ö*-zés a XVI. században különböző vidékek tollforgatóinak műveiben majdnemhogy irodalmi nyelvi normának számított. A többi, ugyancsak e korban keletkezett, műhöz hasonlóan bizonyára ezért keverednek az RÚ-ban is oly sűrűn az *ö*-zű meg *e*-zű alakok. Szótövekben: *bötü*: *betűnek*, *lött*: *lenni*, *vött*: *veszen*; képzőkben: *gyülekezet*: *emlékezik*; birtokos személyjelben: *látták szemökkel*: *kit láttanak szemekkel*; múlt idő jele előtt: *szerezte*: *helyhezette*; tárgyrag előtt: *életöt*: *ezeket*; többesjel előtt: *mindenök* („mindenek”); *beszéd*; határozóragban: *értelemhez*, *véghez*: *végzése*hez.

Eltérő alakok közti váltakozás mutatkozik az *i*: *ü* szembenállásban is (*i*-zű és *ü*-zű nyelvjárási elkülönülés már az ősmagyarban is volt, de az ómagyar végére igen nagyfokú keveredés következett be): *üdüktől*: *ideiglen*, *küldött*: *kildött*, *hütt* („hitt”), *hüti*: *hit*, *szü*

vel: *szívőknek*, *küsebbet*: *kis*, *ünnepe*: *innepe* stb. Szórványosabbak az *ü*: *ö* szembenállások: *küfalakról*, *üneki*: *ö* *közettek*, *ötüle*, *ötülük*: *töle*.

A RÚ-ban s más korabeli emlékekben is váltakozik egymással a *-tül* és *-tól* ragváltozat. A régebbi formát őrzők: *Máriától*, *királyoktól*, szemben az újabb alakot képviselő *Conciliomoktól* előfordulással. Határozóragjaink másik csoportjában meg éppen fordított a helyzet. A nyíltabb *magváról* típussal áll szemben a később létrejött és zártabb *királyokról*, *boldogságokról* típus. A korábbi *i*-s állapothoz képest újabb keletű egyes szavak *é*-zése: *kégyó*, *kévántatik* (melyek az irodalmi nyelvi változathoz képest ma is mindenki számára felismerhető formák). A birtokos személyjelezésben mutatkozó *i*: *é* váltakozás is sűrűn adatható a RÚ-ból: *cselekedetit*, *közepit*, *esméretire*, de: *dicsőségét*, *bevitelét*, *kitündeklésére*. Egyértelműen megőrzött régiség már ekkor is az illeszkedetlen *-szer* toldalék: *előszer*, *legelőszer*, mely azonban a RÚ-ban sem egyedüli változat már. Az egyes toldalékok irodalmi nyelvi *a*: *o* váltakozása a RÚ-ban gyengébb fokú, az általánosabb az *o*-zó alak: *nagyobbakot*, *birodalmok* („birodalmak”), *állhatatosan*, *akaratiok*, *magok* stb.

Hangállapotról szólva mindenképpen megemlítenőd, hogy a RÚ-ban is felbukkan a XVI. sz. táján megindult, s a Mezőségre jellemző, további párhuzamokat létrehozó *a*-zás. Így *á* utáni helyzetben: *méltóságasb*, *Fejérváratt*, más helyzetben: *állapadnak*, *állapattatván*, *Apastall*.

A hangtaniakon kívül más nyelvi jelenségeket illetően is kettősségek figyelhetők meg. Jellemző pl. az *-á/-é* jeles múlt, az összetett múlt idők eleven jelenléte (e tekintetben irodalmi nyelvünk a XIX. sz. második feléig őrzi ezeknek a *-t* jeles múlttal való párhuzamos használatát): *könyörge*, *öszvehordá*, *társai voltanak*, *mondja vala*. E korban már sajátos negatívum viszont a *fog*-os jövő idő használatának hiánya. Az akkor már rohamosan terjedő (s a RÚ-ban is meglévő) ragos formákkal szemben akad példa a gyérülő, ragtalan vonzatra is: „az kik az *regula* kívül járnak”. Egykori ritka névelőhasználati változat emlékét őrzi a következő mondatrészlet: „evvel ez méltósággal... felülhaladja az embert”.

Általános jellemzésül feltétlenül megjegyzendő még, hogy viszonylag kevés idegen szót használ (noha későbbi szerzőknél ennek nem egyszer épp az ellenkezőjét tapasztaljuk). Elgondolásom szerint, ennek, a kortárs hitvitázó irodalom egészére is jellemző sajátásnak az lehet az oka, hogy a szerzők legtöbbször — felekezeti különbség nélkül — egyszersmind tudatos nyelvújító is volt. Közérthetőségre törekvésük szép eredménye, hogy legalábbis a hittudományt illetően, sikerült belső nyelvi eszközök felhasználásával megoldaniok egy ahhoz hasonló feladatot, melyet az utódok (Apáczai, majd a nyelvújítók) létfontosságúnak tekintettek, s megoldását oly sikerrel hajtották végre.

A most kénytelenségből is rövidre fogott nyelvi jellemzés természetesen csak néhány kiragadott kérdés vázlatos szóhozatala csupán. Meg kell viszont még említenünk, hogy — Heltai műveihez hasonlóan (erre vonatkozóan l. Horváth János megállapítását) — a RÚ-ban is találkozunk némelykor nyelvi botlással (melynek természetes oka mindkettőjük kétnyelvűsége, s életük során a rendszeres latinul meg németül szereplés lehet). Ilyen botlás az alany-és tárgyragozás keverése: „Krisztus az második személy az háromságban, amint az Szofisták *tanítanak*” (ehelyett: amint az Sz. tanítják). Erős német és latin hatáson kívül, bizonyára a szükség parancsolta gyorsan-írás miatt találkozunk olykor rendhagyó szórenddel, szokatlanul hangzó birtokos szerkezettel: „A má-

sodszor küldött Timoteusnak levelének második részében". Am ezek a nyelvi sajátságok, bár megokolhatók, alighanem arról is tanúskodnak, hogy a RÚ nem fordítás, nem kész művekből született újabb változat, hanem eredeti fogalmazvány.

4. Különbösen éppen a fordítás dolgával kapcsolatban érkezünk ahhoz a kérdéshez, amely messze túlmutat mind az erdélyi irodalmi nyelv és nyelvjárások, mind a minket kegyeleti okokból különösebben is érdeklő mű nyelvi értékelésének feladatán. A szóban forgó kérdés ugyanis sarkalatosnak látszik egész középkori szellemi életünk további kutatása, megítélése szempontjából. Ebben a Vizsolyi Biblia előtt megjelent munkában tömegével találkozunk ugyanis magyar

nyelvű bibliai idézetekkel. A kérdéses helyeknek a Hel-tai-féle bibliafordításhoz meg a különböző ismert és nem ismert, magyar nyelvű fordításrészletekhez való viszonya igen fontos tisztázandója lenne nyelv- és irodalomtudományunknak egyaránt. Az elmélyült vizsgálódástól ugyanis alighanem Tarnay Andor igen meg-gondolkoztató megállapításainak vonalába illeszthető következtetéseket remélhetünk. Vagyis, lényeges kérdésekben egészülhetnének ki középkori műveltségünkről való ismereteink. E kutatási témában pedig Dávid Ferenc magyar nyelvű írásainak összehasonlító vizsgálata márcsak időrendi okokból sem lenne tanulság nélkül való...

Lőrinczi Réka

JÉZUS NYOMÁBAN

Születése idején Heródes király uralkodott. A római császár Augustus volt. Máté és Lukács evangélista szerint a júdeai Betlehemben született. A másik két evangélista születéséről nem tesz említést. Egyesek kétségbe vonták, hogy Jézus történelmileg létező személy volt.

Létezéséről a rabbinikus zsidó irodalom nem beszél. Az első Jézusról szóló pogány közlés Tacitustól származik aki az i. sz. második század 20-as éveiben kelt „Annales” című művében megemlíti Krisztust, akit Tiberius császár uralkodása alatt Poncius Pilatus helytartó kivégeztetett.

Josephus Flavius zsidó történetíró „Zsidó régiségek” című munkájában említést tesz Jézusról. Ez azonban lehet, hogy utólagos betoldás.

Az bizonyos, hogy Jézus gyermekkorát a galileai Názáretben élte le. Lukács evangélista a 12 éves gyermek Jézusról elmondja, hogy a jeruzsálemi templomban visszamaradó gyermeket szülei a doktorok közt találták meg, akik elálmélkodtak értelmén és feleletein.

Hogyan folyt az élete 12 éves korától 30 éves korában történt nyilvánosságra lépéséig? Senki sem tudja. Csak találgatásokra vagyunk utalva.

Hogy Jézus egyéniségének kialakulását megérthessük, el kell vele mennünk szülővárosába, Názáretbe. Ott ül ő mint gyermek a helybeli zsinagóga padlóján, tanítója lábainál, társaival együtt, hogy hallgassa mesterének oktatását.

Az bizonyos, hogy Jézus nemcsak az Ószövetséget ismerte, hanem tudós rabbik erkölcsi tanításait is. A gerendáról és szálkáról szóló tanítás Tarfon rabbinál található meg. A Misnában benne van az a régi mondás, amelyet Jézus is hangoztatott: „Amilyen mértékkel mérték másoknak, ugyanolyan mértékkel mérnek nektek is.” Simon ben Lakis mondta: „Aki paráznasággal néz az asszonyi állatra, immár parázna-kodott az ő szívében.” Az úgy-úgy és nem-nem szavak behelyettesítése az eskü helyett, amint meg van írva Máté evangéliuma 5. részében a 37. versben, hasonló Eliézer rabbi szavaihoz.

Jézus egyes kijelentéseiből megállapítható, hogy ő — Keresztelő Jánossal együtt — egy közeli világvégét hirdető zsidó irányzat ismerője volt. Egyéniségére azonban főleg magasztos ember- és életszeretete jellemző. Gondoljunk itt a kisdedekre vonatkozó megállapításaira, valamint a bűnök megbocsátására vonatkozó elmélkedéseire. A szelídek, az irgalmasok, a békességre igyekvők, a háborúságot szenvedők jutalmáról és a harag hiábavalóságáról szóló megállapításaira, melyeket legszebben a hegyi beszédben, valamint példázataiban foglalt össze.

Tanításainak alap gondolata a szeretet gyakorlati megvalósítása volt. „Szeresd a te Uradat, Istenedet teljes szívedből, minden erődből és teljes elmédből, és szeresd a felebarátodat, mint tenmagadat.” Felebarát alatt minden embertársát értette. A jószívű samariáról szóló példázatából megtudhatjuk, hogy akit mi segítünk, az a mi felebarátunk. Felebarátommá azálta teszem az embertársamat, ha dolgaival törődöm. Ah-

hoz, hogy felebaráti viszonyok létesüljenek, mindig segítőkészségre van szükség.

A kereszténység igazi feladata: az egész emberiséget felebaráti kapcsolatba hozni. Istenem, hol vagyunk mi ettől, az atomháború veszélyének idején?

A szeretetről vallott felfogásának indító oka gyermekien tiszta szelídsége és az emberi szellem belső képességeiben való feltétlen bizalom. Mindössze egyszer jön ki a béketűréséből, amikor kiveri a kufárokat az imádság házából, Atyjának házából. Jézus hite teljesen független mindennemű hittételtől, teológiától. Felfogása a szó igazi értelmében demokratikus. A nép körében érzi jól magát, tanítványainak legtöbbször az egyszerű kézművesek közül választja ki. Számos gyógyításának leírása azt érzékelteti, hogy hatalmas szuggesztív gyógyítóerővel rendelkezett. Gyógyításai azonban csak annyiban voltak lényegesek számára, és annyiban lényegesek számunkra is, hogy nyilvánvalókká legyenek Isten dolgai. Ha csak csodás képességekkel rendelkező orvos lett volna, és nem Isten legjobb fia, az emberiség legnagyobb tanítómestere, a világ nem tudna többet róla, mint a görögök nagy orvosáról, Hippokratészről vagy az ugyancsak nagy római orvosról, Galenusról.

Jellemző az elnyomó rómaiakhoz való viszonya. Mondhatnám: politikus. Amikor ugyanis megkérdezték tőle, hogy szabad-e adót fizetni a császárnak, vagy sem, átlátva a farizeusok hamisságán, azt mondja: Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami Istené. Ugyanis az Isten országának elközeledtét hirdelve, fontosabbnak tartja az emberek belső megújulását, a külső ellenséggel szembeni sikertelen harcnál.

Nem tudatos vallásalapító. Vallásalapítónak tanítványai és követői, elsősorban Pál apostol, teszik meg. Többször hangoztatja, hogy nem a törvény és a próféták eltörlésére jött, hanem betöltésére. Hitté, és belsőjében érezte a világmindenséget kormányzó erővel, Istennel, az egyedüli valóval fentálló teljes összhangját, és ezért talán legtisztábban megőrzött saját szavai lehetnek, amikor — kortársai megbotránkozására — Istent atyjának, magát Isten fiának nevezte, és azt állította, hogy ő és az Atya egyek.

Ember volt, valóságos ember. Emberként született, élt, tanult, tanított, gyötrődött, szenvedett, és meghalt. Hogy ezen felül egyes keresztény vallások még isteni természetet is tulajdonítanak neki, legyen az a hitük szerint. Mi megmaradunk Dávid Ferenc hite mellett. Legyünk egyek a szeretet evangéliumának a hirdetésében, Jézus követésében.

Melyek voltak azok az okok, amelyek miatt a farizeusok és főpapok Jézust üldözték, és életére törtek? Elsősorban az, hogy Isten fiának mondta magát, és Istent atyjának nevezte. Ez a korabeli zsidó hitelvek szerint főbenjáró bűn, istenkáromlás volt, amelyért halállal kellett lakolni. A zsidók szerint Isten, Jahve nevét még kiejteni sem volt szabad. Pilátus kérdésére „Te mondád!” szavakkal úgy vallott, hogy a zsidók királya, jóllehet ők még a Dávid házából való származását sem ismerték el, noha ezzel csak messiási vol-

tát magyarázta, mert azt is hangoztatta, hogy az ő országa nem e világból való.

Kifogásolták azt is, hogy ő és tanítványai számos, többé-kevésbé szigorú rituális szabályt áthágtak. Tanítványai mosdatlan kézzel ettek, szombat napokon munkát végeztek, kalászt téptek, betegeket gyógyítottak, és a zsidó vallási törvényeket megszegő „bűnösökkel” barátkoztak.

„Nekem cselekednem kell addig, amíg nappal van, mert eljő az éjszaka, amikor senki sem munkálkodhatik.” Milyen mély emberi érzések viharzanak ennek a jézusi mondanak a második részében. Mintha előre látná, ami történni fog vele. Diadalmasan vonul be Jeruzsálembe, ahol a sokaság hozsannával fogadja őt. De ellenfelei már készülnek az elvesztésére.

Istennel való lelki kapcsolatának tudatában nem tagadja meg elveit élete árán sem. A jó pásztor életét adja juhaiért. Szenvedéstörténete a legmegrendítőbb emberi tragédia. A nemrég még neki hozsannázó nép Barabbás szabadonbocsátását kéri őhelyette. Koholt

vádak alapján, szabályszerű koncepciók pert indítanak ellene Pilátusnál. Először azon vitatkoznak, hogy kinek az illetékessége alá tartozik az ügy, Heródes Antipas vagy Pilátus elé. Márk szerint sokan tesznek tanúbizonyságot ellene, de a bizonyágtételek nem voltak egyezők.

Neki, az ember fiának, Isten igaz fiának töviskoronát nyomtak a fejébe, megostorozták, és keresztre feszítették. Utolsó szavaival is Atyjához fordul: *Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?*

Megfeszítették, hogy többé ne munkálkodhassék, de a kereszttel kevés volt ahhoz, hogy ragyogó egyéniségének hatását meg tudták volna szüntetni. Szellemissége ma is közöttünk él és hat. Az emberiségen, rajtunk múlik, hogy a felebaráti szeretetről vallott tanításait, a békességet követi-e a világ, vagy egymás meg nem értése miatt, önkaratából vet véget életének.

Dr. Kálnoki Kis Géza

NEWTON

„Sűrű éj borítá bé a Természetet,
Newtont küldé az Úr: tégyen
Törvényeket”

A. Pope

300 éve jelent meg a
PRINCIPIA

A tudományos gondolkodást hosszú évszázadokra Platón és Arisztotelész határozták meg. Platón, mint természetbölcselet, lebecsülte a tapasztalati kutatást. Egyikük sem használta a matematikát a szerzett ismeretek rendszerezésére, és alig jutott ebben hely a fizikának.

A mai értelemben vett modern fizika első tudatos művelője Galilei volt. Polémiába kerül az arisztotelészi tanokkal, s meghaladta azokat. A nagy természettudós Leonardo da Vinci is hangoztatta a matematika szerepét a fizikai kutatásban: „semmilyen emberi kutatás sem tekinthető igazi tudománynak, ha nem megy keresztül a matematikai bizonyításon.”

A nagy filozófus Kant is hangsúlyozta: „Azt hiszem azonban, hogy mindenféle természettudományban csak annyi tulajdonképpeni tudomány található, amennyi matematika van benne.”

Akik szakítottak a tradíció alapuló tudományos gondolkodással: Bacon és Descartes.

A XVII. században a fizikai jelenségek minőségi kutatása helyébe a kísérletezésből levont mennyiségi összefüggések vizsgálata került. Az Európában fellendülő kereskedelem, a fejlődő polgárság egyre több matematikai és csillagászati tudást kívánt, az üzleti élet bonyolultsága pedig mind tökéletesebb számolási módszereket.

Az igényekből következően egyre nőtt a tudósok és feltalálók becsülete. Ennek a fellendülő korszaknak, az újszerű természetkutatásnak nagy alakja ISAAC NEWTON.

Vele kezdődik a modern fizika első korszaka. Newton arra törekedett, hogy a fizikai törvényeket matematikai formában fogalmazza meg. Az ő fellépésétől kezdve a természettudo-

mányokban az igazság kritériuma a bizonyítás. Newton matematikai bizonyítását nyújtja Kopernikus és Kepler igazának.

A newtoni fizika lényeges megállapítása, hogy az erő nem a mozgás fenntartására, hanem ennek megváltoztatására szükségeltetik. Megalkotta a természet filozófiájának matematikai elveit.

A mű megjelenése egy csapásra világhíressé tette. A 300. évfordulón érdemes visszatekinteni e lángelme életére.

1650-es években, amikor iskolába járt, a komor hitű puritán protestánsok uralkodtak Angliában. A tanulók így a szokásosnál is szigorúbb öszövétségi légkörben nevelkedtek. Ebben a világban súlyos bűnnek számított a vallásos életvitel hiánya, de az is vétkezett, aki pazarolta Isten adományait: ételt, pénzt, időt. Az ügyes és kitartó munkálkodás Istennek tetsző cselekedetnek számított. A fiatal Newton szorgalmasan olvasta a Szentírást, melyben némi gyakorlat után minden erkölcsi kételyére választ találhatott. Később is, egész életében, egy sokkal kevésbé vallásos és jóval enyhébb erkölcsű korban is szenvedélyes bibliaolvasó maradt, rengeteg időt és tudást szánt a Biblia szakszerű magyarázatára.

Tehát serdülőkorának fogékony esztendeiben jól megismerte és megszerette a Bibliát.

1661-ben sikerült bejutnia a Trinity College-ba, Cambridge egy külön kis világ volt. Egyeteme meg szó szerint vetekedett a világ leg híresebb főiskoláival. Élére okos és türelmes előjáró került John Wilkins személyében, akinek Matematikai mágiáját Newton is buzgón tanulmányozta. Ugyanott szabadon csaponghatott a tudományos kíváncsiság. Kivált egy kedves, öreg filozófus, Henry More vallotta ezeket a szabadabb, világiasabb nézeteket.

Ezt az új filozófiát mindenképp Descartes képviselte: az észszerű érvelés szükségességének és erejének elvét. A megismerés csak valamiféle feltevésből, egy merész

ötletből indulhat ki, ebből kell levezetni a következtetéseket. Ez azonban csak Isten kegyelméből ismerhető meg igazán. More fiatal tanítványa, Newton volt a legnagyobb cambridge-i karteziánus (Descartes latin nevéből).

Másik nagy mestere Barrow, aki megismertette Galilei rohamosan fejlődő új tudományával, a mechanikával, azaz az egyensúly és a mozgások tanával. Itt születik az új kísérlet: a geometria alkalmazható a fénysugarak tudományában, az optikában.

Barrow kinevezte Newtont matematika professzorral. Innen már egyenes volt az út a londoni Királyi Társaságba. 1664–65 telén szörnyű pestis pusztított Londonban. Newton hazamenekült Woolsthorpe-ba. Itt született világraszóló felfedezése 1666-ban. A mozgó anyagból álló univerzum önmagától megőrzi a maga szerkezetét a gravitációs erő által.

A következő évben tükrös teleszkópot készített. A woolsthorpe-i felismerést a Principiában tárja a világ elé. Ez a mű ahhoz a néhány könyvhöz tartozik, amely átformálta az emberek gondolkozását. Ahhoz, hogy érthessük a Principiát, meg kell tanulnunk az összefüggések matematikáját, a függvénytant, a differenciál- és integrálszámítást. Newtonnak is ezt kellett előbb kitalálni, hogy azután felépíthesse vele a Principia csodálatos összefüggérendszerét.

A görög matematikusok alapvető felismerései óta, ezen a területen kétségkívül ez volt az emberiség legfontosabb fölfedezése, a Kopernikuszt is beleértve.

Mert a folytonosan változó mennyiségek új matematikája (a függvények elmélete) tette lehetővé egyedül, hogy megalkossuk a fizikai jelenségek olyan gyakorlati modelljét, ami azután alapul szolgálhatott kellően pontos elméleti és gyakorlati számításainkhoz.

Az egész fizika a Principiához írt jegyzetként fogható fel, mivel ezt az új matematikai módszert, a függvé-

nyek elméletét kell használni a fizikai jelenségek leírására és értelmezésére. Leibniz is hasonló felfedezésre jutott. Am Newton nemcsak tudós. 1689-ben már Londonban találjuk. Bátran és határozottan kiáll a zsarnokság idején is a jog, a vallási türelem mellett. Képviselő lett a parlamentben. Élvezte a várost, az előkelő társaságot. A jövedelmezőbb állásokhoz hivatalos anglikán papi eskü kellett. Newton nem akart semmi áron papi esküt tenni. Nem mintha kevésbé hitt volna az anglikán papoknál. Veszedelmes volt másképpen hinni.

A XVII. századi Anglia egyáltalán nem a vallási türelem mintaképe. Nehezítette a helyzetet, hogy az anglikán vallásban igen nagy hangsúlyt kapott a királyság és az állam iránti engedelmesség. Nagy volt a pápistáktól való félelem, s még a pápista eretnekeknel is nagyobb veszedelem fenyegette a szentháromságtagadókat, mert őket semmiféle belföldi vagy külföldi egyházi, vagy világi hatalom nem védte. Furcsa kis földalatti szekták-

ban sodródtak és morzsolódtak a XVI. és XVII. század nagy vallási villongásai és háborúságai közepette.

Maga Newton, eredeti latin, görög, héber és szír nyelvű források összehasonlításával rájött, miként hamisították meg az egyházatyák valamikor az i. sz. IV. században a Szentírás szövegét, s miként csempésztek be az egy Isten egyetlen személynévé helyébe a hármat. Erről szóló feljegyzéseinek egy része megmaradt, így ma már világosan látjuk, hogy Newton a racionális bibliakritika nagy úttörőjéhez tartozik, s lélekben igazi unitárius.

Newton gondosan őrizte titkait, hisz nem sokan értették volna meg. Newton istene az egy igaz élő Isten volt, az Ószövetség Ura, akinek az imádásáért akkoriban kalodába, meg börtönbe zárták az embereket. Hitért és meggyőződéséért inkább lemondott a jó állásról, csak hogy meg ne sértse az anglikán papi esküvel az egy igaz Istent.

Az ateizmusnak még a gyanújától is távol és tisztán akart maradni.

Newton világát kétségkívül Isten teremtette. Szentháromság-tagadásának kétségtelen kéziratosságon kívül csak napjainkban, hosszú és kalandos vándorlás után jutottak a kutatók kezébe. A hitbeli zaklatás, a papi eskü követelése eléggé kifárasztotta Newtont és visszahúzódott Cambridge-be. Állandóan forgatta a Bibliát, mely az asztalán feküdt a dolgozószobájában.

Óreg korában a Királyi Társaság elnöke, lorddá avatott tudós. Kitüntetésekkel, elismerésekkel halmozták el, hercegek, s királyok versengtek barátságáért, amikor pedig meghalt, egész Anglia, egész Európa gyászolta.

A westminsteri apátságban temették, az angol panteonban. Munkássága az egész európai civilizációra hatott. Munkásságában tökéletes egyensúlyban van az értelem és a képzelet. Az európai szellemiség következő korszakai, a felvilágosodás s a XIX. század elképzelhetetlen Newton nélkül. Mi unitáriusok, tisztelettel emlékezünk rá.

Felhős Szaboles

UNITARIERTAG 1987, Hameln

A „Deutsche Unitarier Religionsgemeinschaft” a II. világháború után jött létre az NSZK-ban. Az IARF (világszervezetünk) egyik tag-egyháza. Szept. 25–27-én tartották ez évi kongresszusukat az alsó-szászországi Hamelnben „A védettség kérdése világunkban” témakörrel. A kongresszusra meghívták püspökünket, de akadályoztatása miatt egyházunkat dr. Nyiredy Szaboles főgondnokhelyettes képviselte.

A kongresszust most már hagyományosan minden 10. évben ebben a bájos, középkori jellegű, és mégis modern városkában rendezik, mely a hagyomány szerint arról nevezetes, hogy 1284-ben ellepték a patkányok, s azoktól egy vadász szabadította meg a várost, aki furulyajátékával a Weser folyóba vezette az állatokat. [Innen a „Rattenfängerstadt” (= a „patkányfogó város”) elnevezés, mely ma is él.] Minthogy a polgármester nem adta meg a vadásznak az ígért jutalmat, az bűvös furulyájával bosszúból a gyermekeket is kicsalta a városból. A monda egyik változata szerint a patkányfogó később Erdélyben tűnt fel a gyermekekkel, ahol a szász nemzetiség megalapítója lett.

A szept. 25-i esti megnyitón a város színházában az amerikai és a holland vendég után egyházunk nevében alulírott köszöntötte a mintegy 500 főnyi hallgatóságot, meghíván őket az 1990-re tervezett budapesti IARF-kongresszusra is. Az első plenáris előadást M. Paul (Völklingen) tartotta.

A második napon munkacsoportokban folyt a vita különböző kér-

désekről (pl.: „Az élet minőségének problémája”, „Védettség egy békétlen világban?”). Az IARF NSZK-beli tagjai külön megbeszélést tartottak, végül este az „Unitárius Akadémia” rendezésében színes és mozgalmas ifjúsági színelőadás következett a környezetvédelemről.

A harmadik napon a záróünnepségre került sor, melyen Prof. dr. H.-D. Kahl (Giessen) tartott részben diavetítéssel kísért színvonalas előadást. A zárzó keretében H. Prem elnök is felhívta a figyelmet az 1990. évi budapesti IARF-kongresszusra.

A hamelni gyülekezet a kongresszus befejeztével meghívta alulírottat a délutáni vezetőségi ülésére, mely a kongresszus kiértékelésével foglalkozott. Kötetlen beszélgetés keretében lehetőség nyílt magyarországi egyházi életünkkel, szervezetünkkel, s a rendkívül nagy érdeklődésre számot tartó magyarországi élettel kapcsolatos kérdések megválaszolására is.

Úgy gondoljuk, hogy részvételünkkel mind egyházunknak és hazánkunknak, mind az IARF-nek jó szolgálatot tettünk. A tapasztaltak alapján biztosra vehető, hogy 1990-re nepes küldöttségre lehet számítani a német unitáriusok köréből.

Dr. Nyiredy Szaboles

Teológusok katonai szolgálata

Elmulasztottuk a beszámoló közlését arról a látogatásról, amit már egy éve a Honvédelmi Minisztérium

illetékesei rendeztek, s melynek során a hazai egyházi sajtó munkatársai ismerkedtek a laktanyai élet körülményeivel, és azokkal a kedvezményekkel, amelyeket a honvédség illetékesei biztosítanak a katonai szolgálatot teljesítő előfelvételes teológiai hallgatók részére a laktanyai élet fegyelmé között.

A teológusok részére külön egyházi könyveket tartalmazó könyvtár-részleg segíti őket tanulmányaikra felkészülni. A laktányához legközelebb lakó katolikus vagy protestáns lelkipásztor alkalmilag rendszeresen meglátogatja őket, elbeszélget velük. Közvetíti a parancsnokság felé esetleges kívánságaikat.

A parancsnokok jelenlétében feltett kérdéseinkre a fiúk szabadon, gátlásmentesen válaszoltak, illetve tettek fel kérdéseket, melyekre az illetékes parancsnokok válaszoltak. Általában a jó katonai szolgálatot teljesítő fiúk közé tartoznak azok a fiatalok, akik mint leendő teológiai hallgatók végzik sorköteles katonai szolgálatukat.

Fentiekhez csatlakozva örömmel adunk hírt arról is, hogy Bányász Rezső államtitkár, a kormány szóvivője okt. 8-i sajtótájékoztatóján beszámolt arról, hogy a kormány a teológiai hallgatók katonai szolgálati idejét csökkentette. Az egyetemi előfelvételes katonához hasonlóan ők is csak 12 hónapos sorkatonai szolgálatot teljesítenek, a korábbi 18 hónap helyett.

Az engedmény is kifejezője annak, hogy az állam és az egyház között erősödő és gyarapodó kapcsolatok a lassú lépések útján is gyümölcsöznek.

Miklós Imre államtitkár amerikai útja

Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke küldöttség élén október 4–20. között Arthur Schneier főrabbinak, „A Lelkiismeret Felhívása” alapítvány elnökének a meghívására látogatást tett az Amerikai Egyesült Államokban.

Amint azt a napisajtó is hírül adta, az államtitkárt fogadta Javier Pérez de Cuéllar, az ENSZ főtitkára. Látogatása során Miklós Imre megbeszélést folytatott John Whitehead és Richard Schifter külügyminiszter-helyettessel, továbbá a szenátus külügyi bizottságának elnökével, szenátorokkal, a képviselőház külügyi bizottságának és emberi jogokkal foglalkozó albizottságának elnökeivel és tagjaival, a nemzetbiztonsági tanács vezető tisztségviselőivel.

Sánta Ferenc

A hatvanéves évforduló alkalmából a neves író, egyházunk tagját, a napisajtó, a rádió, a tv számos írásban, illetve darabjainak bemutatásával méltatta.

Az erdélyi születésű író életét és munkásságát, egyházunkhoz való csatlakozását, egyházi sajtónk évtizedekkel ezelőtti részletesen méltatta. Reméljük, legközelebb egyik új írásával vagy annak részletével megajándékozva lapunkat.

Szeretettel köszöntjük a hatvanadik évfordulón, és további jó egészséget és mindnyájunkat gyönyörködtető új írásokat kívánunk és kérünk. 1987. évi dec. gyülekezeti napunkon szép számú tisztelői előtt gyülekezetünk tagjai és az érdeklődő vendégek örömmel köszöntötték a körünkben megjelent és a jókívánságokat jó szóval megköszönő író.

IMÁDSÁG

Uram, Te voltál nekünk hajlékunk nemzedékről nemzedékre! Minek előtte hegyek lettek és föld és világ formáltaték, öröktől fogva, mindörökké Te vagy Isten. Te szabsz határt a víz színe fölé a világosságnak és setétségnek. Erőddel felriasztod a tengert, leheleteddel megékesíted az eget. Te vagy a mi oltalmunk és erősségünk, ki ott ülsz szentségednek trónján, ki megszilárdítod az igaz ember útját, mert akik Reád néznek, azok felvidülnek. Világosítsd meg a Te orcádat szolgáládon, és tartsd meg őket jóvoltodból. Milyen bőséges a Te jóságod, amelyet fenntartasz a Téged félőknek, és megbizonyítod a tebenned bizókon.

Emlékezzél meg, Uram, irgalmaságodról és kegyelmedről, mert Te igazságban járatod az alázatosokat.

A Te erősségedben örülünk, a Te segítségédben örvendezünk. Az egek beszélnek a Te dicsőségedet, és kezdenek munkáját hirdeti az égboltozat. A Te törvényed tökéletes, és megeleveníti lelkünket. A Te rendeléseid helyesek, megvidámítják szívünket, a Te parancsolatod világos, megvilágítja szemünket. Te vagy a mi kösziklánk, várunk, szabadítónk és üdvösségünk. Te felövezel minket erővel, és tökéletessé teszed ulunkat, és adod nekünk idvességédnek pajzsát, és a Te jóvoltod felmagasztal minket. Te tanítasz minket az élet ösvényére, teljes öröm van Tenálad; a Te jobboldon gyönyörűségek vannak örökké. Mily felséges a Te neved az egész földön, aki az egekre helyezted dicsőségedet. És örülnek mindnyájan, akik bíznak Benned; örvendeznek tebenned, akik szeretik a Te nevedet. Tiszta szívet teremts bennünk, és erős lelket újíts meg bennünk. Add nekünk a Te szabadításodnak örömeit, és engedelmisség lelkével támogass minket.

Uram, nyisd meg az én ajkaimat, hogy hirdesse szájam a Te dicséreted, harsogja nyelvem a Te igazságodat. Nagy az egekig a Te kegyelmed és a felhőkig a Te hűséged. Magasztaltassál fel az egek felett, óh Isten. Mind az egész földön legyen a Te dicsőséged. Erőssége voltál a gyöngének, erőssége a szegénynek szorongásában; a szélvész ellen oltalom, árnyék a forróságban. Szívünk utánad vágyott, lelkünk is bennsönkben Téged kerest. Urunk, Te adsz nekünk békességet.

Amen

EVANGÉLIKUS ÖRSÉGVÁLTÁS

Dr. Káldy Zoltán püspök elhunytával szinte egy időben üresedett meg a kerületi felügyelő tisztsége is. Így a déli egyházkerület előbb püspököt, azután kerületi felügyelőt választott. A püspöki tisztségre a gyülekezetek szinte teljes egyhangúsággal dr. Harmati Béla Deák téri lelkészt, teológiai tanárt, a genfi egyházi központban tíz éven át nemzetközi egyházi szolgálatban dolgozott, jól ismert személyt választották meg. A kerületi felügyelői tisztségre a fasori evangélikus gimnázium egykori diákját, Deák téri presbitert, dr. Frenkl Róbert

egyetemi professzort választották meg.

A beiktatás ünnepélyes keretek között történt, melyen mintegy 40 külföldi egyházi személyiség is jelen volt. A beiktatást dr. Nagy Gyula püspök-elnök és a Lutheránus Világszövetség elnöke, dr. B. Hanselmann müncheni püspök végezte. Egyházunk jókívánságait dr. Ferencz József püspök, Bartók Béla főgondnok és volt tanítványa, Orbókné Szent-Iványi Ilona lelkész nő tolmácsolták. Isten gazdag áldása kísérje az új szolgálattevő testvéri szellemű munkáját.

AIDS

Hazai viszonylatban dr. Hollán Zsuzsa orvosprofesszor és a Vöröskereszt, valamint külföldi viszonylatban az IARF-kongresszus ismételtén figyelmeztet arra, hogy ezzel az új veszedelemmel nekünk is foglalkoznunk kell. Az egyik nemrégiben megjelent riport mondja igen helyesen, hogy ez a világszerte egyaránt pusztító betegség sokarcú, és minden betegen más és más következményekkel jelentkezik. Kötelességünk, hogy adott lehetőségeink keretei között támogassuk azokat, akik a megelőző szűrővizsgálatokra önként jelentkeznek, vagy ha híveink közül valaki támogatásra rászorul. Elsőrendű lelkipásztori feladat az ilyen betegekre fokozott figyelmet fordítani. Sajnos, a professzorasszony által lapunk részére ígért szakkikk még nem érkezett meg, így csak azt ígérhetjük, hogy ha megkapjuk, akkor ezen az úton is csatlakozunk azokhoz, akik ennek az ország- és kontinenshatárokon át egyformán pusztító új kórnak ismeretelésében részt kívánnak venni.

RÁDAY KOLLÉGIUM

Ünnepélyes felavatásán egyházam képviselőjében részt vettem. Gyönyörködtem a megújított épületben, az új szárnyban, és örvendeztem a sok vendéggel a református egyház nagy ünnepségén.

Fiatallélekként kerülve Budapestre, 1931 karácsonyán akkori egyházvezetőnk engem küldött el a karácsony előtti napokban a protestáns diákmenzának a Ráday Kollégium földszinti helyiségében tartott ünnepségére. Ott volt dr. Ravasz László püspök is, akit még Kolozsvárról ismertem.

Azóta számos alkalommal vehetem részt a nemes intézetben tartott ünnepségeken. Hálás vagyok dr. Tóth Károly püspöknek baráti kézfogásáért, amivel az ünnepségre érkezve fogadott, mondván: köszönöm, hogy eljöttél. Ott voltunk, s a testvér reformátusokkal együtt örvendeztünk, hogy a mai Ráday Kollégium tovább gazdagítja a hazai egyházi intézmények sorát.

Ferencz József

Dr. Jakab Jenő

Balázs Ferencre emlékeztek

Az 1901-ben Kolozsváron született Balázs Ferenc erdélyi költő, prózaíró, mézskői unitárius lelkész, faluapostol, a szövetkezeti gazdálkodás előfutára fiatalon, mindössze harminchat évesen hunyt el. Ennek immár fél évszázada, erre az évfordulóra emlékeztek szombaton este Budapesten, ahol dr. Ferencz József unitárius püspök, Balázs Ferenc egykori pályatársa idézte fel a jeles erdélyi magyar személyiség alakját.

Balázs Ferenc középiskolai tanulmányait a kolozsvári unitárius kollégiumban végezte, ahol a *Kriza János Önképzőkör*ben és a *Remény* című diáklapban jelentkezett első írásaiival. Gépészmérnöknek készült, de egy ifjúkori tüdőfertőzése miatt az orvos falusi levegőt javasolt számára. Így fordul a fiatal papnövénydek figyelme a vidék felé, ahol akkor az értelmiségi számára csak a gazdatiszti és a papi állás kínálkozott. „Jobb a falu szolgája lenni, mint a grófé” — írja később, ezért iratkozik be az unitárius teológiára.

S itt Ferencz József püspök egy személyes emlékekkel folytatta: „1918-ban kezdtem tanulmányaimat a kolozsvári unitárius kollégiumban. Egyszer megjelent előttem egy sovány fiatalember, s azt mondta: „A nagyapád arra kért, hogy segítsék a tanulásban.” Így ismertem meg őt, aki egyszer egy kéziratcsomaggal küldött el a nyomdába. A „Tizenegyek” híressé vált antológiája volt az, mely 1923-ban jelent meg Kolozsváron. Az erdélyi fiatal írók, költők — Kacsó Sándor, Tamási Áron, Jancsó Béla, Kemény János és mások — szólaltak meg benne, akik az *akkori* jelenben akartak jövőt építeni.” Az antológia bevezető tanulmányát Balázs Ferenc írta, az erdélyiségről és a székely mitológiáról közölt gondolatai a csoport eszmei és művészi hitvallása. Az antológiában található két meséje, miután már 1922-ben *Szatmárnémeti*-ben *Mesefolyam* címmel önálló mesekötetet adott ki.

Balázs Ferenc egyháza ösztöndíjával 1923 és 1927 között az angliai Oxfordban és az egyesült államokbeli Berkeleyben folytatta tanulmányait, majd Ázsián keresztül tér haza Kolozsvárra, közben beutazta Japánt, Kína egy részét, Indiát és Palesztinát. Erről az útjáról írta *Bejárom a kerek világot* című (1929) munkáját. Hazatérve bennlakási felügyelő lesz a székelykeresztúri unitárius főgimnáziumban, amellyel ifjúsági konferenciákat rendez, megindítja a *Kéveköltés* című ifjúsági lapot, s egyik alapítója lesz az *Erdélyi Fiatalok* című főiskolás lapnak. Úgy érzi, élete értelmét, a mindenséget találta meg, amikor 1930-ban a Tordához közeli Mézskőn megkezdte lelkészi működését, s ott marad haláláig.

Az *Aranyos* folyó menti községben négyéves falufejlesztő tervet indít a dániai szövetkezeti falvak mintájára, elgondolásai az *Aranyos-széki tervek* című röpiratában (Torda, 1933) találhatók. Mézskőn népfőiskolát állít fel, dalárdát, színjátszó csoportot szervez, Szent-Iványi Sándorral és Mikó Imrével *Ifjúsági daloskönyvet* állít össze (Kolozsvár, 1931). Megalakítja a *Vidékfejlesztő Szövetkezetet*, 1932-től részt vesz a *Marosvécsi Helikon* írótalálkozókon, s ő javasolja az íróközösségnek egy népművelő könyvsorozat megindítását. Amikor a tüdőbaj ismét leteperi, betegágyában fejezi be *Zöld árvíz* című regényét (Kolozsvár, 1936), amelyben Mikó Imre szerint „megírja egy vidéki értelmiségi tragikus küzdelmét az elsodort faluban”. A *rög alatt* című, szintén 1936-ban megjelent emlékiratában világ körüli útja óta végzett munkájáról, kudarcairól ad számot, s az „álmok szalmájáról”, melyet soha nem szűnt meg csépelni.

Balázs Ferencet Erdély-szerte gyászolták, amikor 1937-ben itt hagyta a földi világot. Sírján azóta is mindig található friss virág, gondoskodnak arról a *mézskőiek*, szeretett híveinek leszármazottjai és az odalátogatók. A tenyérsi domb jelkép és zarándokhely, ott azon a földön, ahol mára már csak szinte a templomokban szabad magyarul beszélni. A budapesti emlékesten máig ható, megtartó és továbbélő példaként idéződött fel Balázs Ferenc immár legendás erdélyi alakja, akiről Gaál Gábor írta a marxista *Korunkban*: „Az emberség, a tisztaság volt példaadó benne.” Az unitárius püspök szavai után Jancsó Adrienne előadóművész olvasta fel *Az én megváltásom* című Balázs Ferenc-írást, majd Ágay Karola ének- és Szendrey Karper László gitárművész adott hangversenyt.

(Magyar Nemzet, 1987. okt. 5.)

Dr. Botlik József

NYILATKOZAT

(MTI) A Magyar ENSZ Társaság nyilatkozatot tett közzé az ENSZ napja — az Egyesült Nemzetek Szervezete megalakulásának évfordulója — valamint a leszerelési hét alkalmából. A dokumentum hangsúlyozza: napjainkban a népek és az államok soha nem tapasztalt kölcsönös függőségben élnek egymással. Az egymásrataltaltság egyre erősödik, s ezzel együtt növekszik az egész világot átfogó megoldásra váró problémák száma és köre. Különösen igaz ez a nukleáris pusztítás egész emberiséget fenyegető árnyékában. Egy nukleáris összecsapás, bárhol is történne, a Föld valamennyi térségét megrázná.

A nyilatkozat a továbbiakban foglalkozik az emberiség érdekközösségének létrehozását, egy új, igazságosabb világrend megteremtését szolgáló törekvésekkel, majd a béke és az emberi jogok összefüggéseit elemzi, szorgalmazva a különböző okmányokban deklarált elvek gyakorlati érvényesítését.

Az újabb, nukleáris háború megakadályozásához, a nemzetek közötti különbségek mérsékléséhez, a nemzetközi feszültség enyhítéséhez elengedhetetlenül szükséges az ENSZ befolyásának, tekintélyének növelése.

Polgárdi

Egyházunknak Hódmezővásárhely után legidősebb vidéki gyülekezete. A múlt század utolsó éveiben keletkezett. Sorsa azonos volt a többi Duna-Tisza menti gyülekezetekével, ahol túl sok lelkész túl rövid ideig paposkodott. Leghosszabb ideig *Bartók Géza* szolgált ebben a gyülekezetben, aki a faluból talált magának élettársat, hű feleséget. Gyermekai is itt nevelkedtek.

A Képviselő Tanács határozata alapján egyházunk képviselőjében püspök, dr. Nyiredy Szabolcs főgondnokhelyettes, dr. Jakab Jenő lelkész, jogtanácsos és Szász János dunántúli lelkész tekintették meg a telekkönyvileg most már megosztott és eladásra megérett cserelket, valamint a Kossuth utcában levő egyházi ingatlant, a mellette földrengés által is annak idején súlyosan megrongált egykori templom romos épületét, a bérbeadott és az enyingi ÁFÉSZ által bérelt épületeket és telekrészt. Bizony mindenütt azt tapasztalták, hogy az épületnek főként a tetőzete és a romos templomrész renoválást igényel.

A nagyközségi Tanácsnál a szolgálatilag távol levő elnök helyettesével megbeszélést folytattak a telkek, az épületek, a temető és az ott védelem nélkül álló régi sírkövek ügyéről.

Takács János zsinati tagunk és felesége meleg szeretettel készített ebéden látták vendégül egyházunk képviselőit. Takács Jánosné szép virágoskertjének ősszel is szép virágaival helyezték el a megemlékezés jegyeit az egyházunk javára alapítványt rendelő Bartók Gabriella sírkövén, és a száz évet élt Császár János egykori egyházközség-alapító gondnok sírján. A polgárdi szép temetőkert — sajnos — bekerítetlen, s így az egykori híveink ott levő sírján álló értékes sírkövek is ki vannak téve a temetőben garázdálkodóknak.

AZ IARF KONGRESSZUSÁT MINT AZ MÁR ISMERETESSE VÁLT 1990-BEN BUDAPESTEN TARTJA; AZ IDŐPONT: JÚLIUS 27.—AUGUSZTUS 3.

Előtte kerül sor a teológiai konferenciára, valamint az unitárius nők világszövetsége szokásos kongresszusára.

1988 nyarán később megállapítandó időpontban Kolozsvárt regionális IARF konferenciát rendeznek.

DR. SIMÁNDI TAMÁS

Tardy Lajos „Szaggatott Krónika” című Budapest 1986-ban megjelent közel 600 oldalas visszaemlékezéseiből, a szerző szíves engedélyével közöljük az unitárius egyház életében jelentős szerepet játszott dr. Simándi Tamásra vonatkozó emlékezését.

„Rengeteg érdekes, színes ember közé kerültem; egy részüket korábban is ismertem, a többivel csak itt kerültem kapcsolatba. Ezek közé tartozott a székely dr. Simándi Tamás is, akit még a harmincas évek derekán, törvényszéki bírónak létére — tekintettel kivételes képességeire, nagy nyelvtudására — központi szolgálattételre berendelték az Igazságügyi-minisztériumba. Nem is volt semmi baj munkájával mindaddig, amíg dr. Bézay Jenő — a korábbi idők kisminisztere, vagyis az egymást követő igazságügyi-miniszterek titkárságának vezetője — egy szép reggel telefont nem kapott a politikai rendőrség vezetőhelyettesétől, dr. Sombor-Schweinitzer Józseftől:

Dzseki, baj van. Lelepleztünk egy kommunista szervezkedést. És a felgöngyöltés során horogra került egy bírónak is. Mégpedig olyan, aki nálatok dolgozik a minisztériumban. A neve dr. Simándi Tamás. Azonnal jelentsd a kegyelmes úrnak, mielőtt megérkezik, és kérjük az álláspontját a továbbiak felől.

Ilyen még nem volt. Textilgyári igazgatót — Földes Pál személyében, akinek mélysegesen emberi, szeretetre méltó egyéniségére viszálatérek — ugyan már korábban

lelepleztek le mint veszélyes kommunistát, és rá is sóztak rengeteg esztendőt, míg csak (talán a diplomáciai kapcsolatok felvétele idején) ki nem engedték a Szovjetunióba. De egy viszonylag magas besztású közhivatalnokkal — még hozzá bírónak — kapcsolatosan ilyesmi egyszerűen az elképzelhetetlenség birodalmába tartozott.

Dzseki nyomban jelentette Zsitvay Tibor miniszternek az „esetet”. És Zsitvay — némi gondolkodás után — a következő, ama időkben páratlan döntést hozta meg:

Hívd fel Schweinitzert. És mondd meg neki, hogy nyomban helyezék szabadlábra Simándit, az ellene indított eljárás egyidejű besztüntetése mellett. Folytassa itt a munkáját. Itt ugyanis jól a szemünk előtt lesz. De ítélőbíró nem lehet belőle.

És Simándi Tamás az ügyeletes rendőrtiszt helyiségében visszakarta mind cipőfűzőjét, mind szabadságát. Hazament lakására, megfürdött, megborotválkozott — és folytatta munkáját íróasztala mellett ott, ahol abba hagyta.

Persze karriert nem csinált. Sokan elhúzódtak mellőle, sokan továbbra is megtartották barátságukban a parasztszülőktől származó, kissé nyers modorú, de hallatlanul puritán erdélyi jogászt. A felszabadulás után népbírósági elnök lett, de még a személyi kultusz beköszöntése előtt megcsömörlött a hatalmi játékoktól, a fentről érkező instrukcióktól. Leköszönt magas besztásáról, mielőtt lehetett, nyugdíjba vonult, és keserű, meghasonlott öregemberként halt meg néhány év előtt Zivatar utcai kis lakásában. A törvényesség beköszöntésével a megújult igazságügyi kormányzat mindent megtett, hogy ezt a régi mozgalmi múltú nagy jogtudású embert ismét az őt megillető helyre helyezze, de mint ő maga mondta (megtisztelt a maga rideg módján barátságának megnyilvánulásával): Kiegtém, fiam. Semmiben sem hiszek. Már magamban sem. Csendben, észrevétlenül meghalt, s ma már senki sem gondol reá. Pedig megérdemelné.”

Tardy Lajos

Dr. Simándi Tamás egyházunk tanácsának tagja, az aranyosvidéki székely unitárius falu szülötte 1977. máj. 25-én halt el Budapestben. Nagy részvét mellett temették el a Farkasréti temetőben dr. Ferencz József püspök szolgálatával.

Emlékét szülőfaluja, és az unitárius egyház is őrzi.

... Volt ezenkívül az igazságügyi-minisztériumban egy másik sejt is, tagjai kifejezetten kommunistának vallották magukat [1943—44]. Ez a nemzetközi osztályon működő — Simándi Tamás, szegény-paraszti eredetű táblabíró által létrehozott és eszmeileg táplált kis csoport volt; a „SZOMBATOSOK” fedőnevet viselte, „kifelé” utalva magyarázatul Simándinak erdélyi — „szombatos” — eredetére. Való-

jában azt jelentette, kezdőbetűi szerint: a Szovjetunió Magyarországi Barátainak Társasága. Simándi Tamás nyíltan hangoztatta baloldali eszméit, szűkebb körben kommunista mivoltát is ... (359 p.) (Simándi családja nem volt szombatos származású. Szerk.) ZOLNAY László: Hírünk és hamvunk. (Tények és Tanúk). Bp. 1986. Magvető.

Régi levél

Az IARLW — az unitárius nők világszövetsége budapesti elnöki ülése alkalmával fényképfelvételben egy kedves levelet ajándékozott egyházi levéltárunknak. Az angol nyelvű levelet Kolozsvárt keltezték 1913. április 14-én és a Pontypridd városában működő unitárius gyülekezetnek írták a kolozsvári unitárius asszonyok. A levélben örömkönnel adnak kifejezést, hogy 1910-ben a Dávid Ferenc évforduló alkalmával a gyülekezetből is számos látogató járt Erdélyben.

A levél aláírói között számos ismert, egykori unitárius nő nevét olvashatjuk: Ferencz Józsefné elnök, Fangh Erzsébet titkár, özv. gr. Nemes Jánosné szül. gr. Bethlen Polixéna, dr. Boros Györgyné, dr. Hintz Györgyné Boros Ella, Árkosy Lajosné, Sámi Erzsébet, Gálfi Lőrincné, Úrmösi Károlyné és sokan mások.

BUDENZ JÓZSEF

A német anyanyelvű Budenz József a modern magyar nyelvtudomány úttörője lett. Százötven éve született. Az Évfordulók 1986-ban címen megjelent kötetben Rónay László emlékezett meg munkásságáról. Itt olvasunk róla unitárius vonatkozást is:

„Még egyetemistaként 1856-ban ismerkedett meg Nagy Lajossal — a kolozsvári unitárius gimnázium későbbi tanárával — aki ugyancsak a göttingai egyetemen végezte teológiai tanulmányait. Budenz a magyar nyelv iránt érdeklődött tőle, s kíváncsisága hamarosan rendszeres tanulmányokra változott.” Nagy volt az, aki tanulmányainak befejezése után, hazatérőben Erdélybe, megállt Budapestben, és beszélt Budenznek a magyar nyelv iránti érdeklődéséről Hunfalvy Pállal, a kor egyik legnagyobb nyelvtudósával aki örömmel vette a német fiatalember érdeklődését. Budenz nemsokára Budapestre került, megtanult magyarul és finnül, és 1859-ben a nyári szünidőben Erdélybe utazott, s ezen út emlékeként írta meg a „Székely beszédéről” szóló értekezését.

Rövidesen Budenz Budapestre költözött, s itt nemsokára egyetemi tanszéket kapott. Itt írta meg fő műveit, melyek az ugor nyelv eredetét, szétágazását és a magyarral való rokoni kapcsolatokat tárták fel. 1892-ben hunyt el.

Karácsony az amerikai unitáriusok szemével

Az amerikai unitáriusok karácsonyi ünnepszentelése több kérdést vet fel, melyek közül híveik és lelkészeik leggyakrabban a következővel találkoznak: mit kezd a karácsonyi ünneppel az az egyház, mely nem vallja Jézus istenségét?

Nem vitás, hogy a kérdés feltevése teológiailag indokolt. A választ illetően nagyok az eltérések. Az kétségtelen, hogy a hívek túlnyomó többsége karácsony megünneplése mellett van. Elsősorban azért — mondják —, mert ezt az ünnepet egyetemes érvényű igazságok igénye hívta létre.

Vannak azonban olyan unitáriusok is, akik az ünnep megtartását korszerűtlennek, túl kereskedelmi jellegűnek és így helytelennek tartják. A lelkészek között is akadnak olyanok, akik az ünnep álszent jellegétől féltve, pusztán a karácsony békességet jelentő elemével foglalkoznak. Jó néhányan az intellektuális sértetlenség és az irracionális impulzus örök unitárius ellentmondásával küszködnek, amikor teológiailag kívánják értelmezni a karácsonyt.

A Kanadában élő *Phillip Hewitt* lelkész a többség véleményének ad hangot, amikor megállapítja, hogy karácsony ünnepe esetleg többet jelenthet annak, aki nem kötődik kizárólagosan a keresztény hagyományokhoz. Véleménye szerint az unitárius univerzalizmus számára a karácsony által felvetett kérdésre az ünnep jellegéből következő komplett válasz a megfelelő, ellentétben az ünnepnek csak egy-egy sajátosságát hangsúlyozó ortodox tradíció alapuló hit válaszával.

Az unitárius univerzalizmus környezetét jelentő nyugati kultúra két alapvető tényezőt emel ki az ünneppel kapcsolatban.

Az egyik a modern emberben is fellelhető évszáz-

dos félelem a véget nem érő sötétségtől, melyet csak a téli napforduló fényt ígérő eljövetele győz le.

A másik pedig az isteni gyermek születésében való hit, mely már a kereszténységet jóval megelőzően jelen volt az emberi gondolkodásban.

A legtöbb amerikai unitárius számára nem jelent problémát a téli napforduló idejére eső ünneplés, még akkor sem, ha tudják, hogy lelkük öröme milyen hasonló azoknak az ősi embereknek az öröméhez, akiknek a hosszabbodó nappalok új és folytatódó életet ígértek a sötét tél után. Ugyancsak gond nélküli Jézus születésének megünneplése ezen a napon, bár a hívek többsége nemcsak az Ő, hanem az összes kisgyermek világrajöttét szentnek tartja. Az amerikai unitarizmus számára a jászolbölcső legfontosabb jelentősége az emberi élet szentségének megjelenésében áll.

A karácsonyi ünnep e mely, vallásos megtapasztalása érződik *Paul H. Beattie* amerikai unitárius lelkész szavaiban, aki így fogalmaz: „Az élet fájdalmas lüktetése, az örökös harc, az egyedüllet és a szívfájdalom ugyanúgy hozzátartozik karácsonyhoz, mint a dal és az öröm. Hiszen éppen ezek a mely, emberi érzelmek hozták létre ezt az ünnepet. Karácsony sokkal inkább lehet az emberi lélek ünnepe, mint kizárólagos keresztény megemlékezés. Egyre többen vannak, akik úgy gondolják, hogy karácsony egyetemes jelentőségű esemény, mely képes arra, hogy a legkülönbözőbb kultúrájú és hitfelfogású embereket egyesítse.”

Az amerikai unitáriusok karácsonyi ünnepszentelésében ez az egyetemesség a legjellemzőbb vonás. Ebben az egyetemességben pedig a szeretet az, amit a leginkább hangsúlyoznak óceánon túli testvéreink.

Orbók Attila

SZOVJETUNIÓ

Megszívlelendő felhívással fordultak február 11-én a világ hívő embereihez a Szovjetunióban élő egyházak és vallási közösségek vezetői. Végül március 31-én nyilatkozatot fogadtak el a Szovjetunió-beli keresztény egyházak és közösségek vezetői és képviselői. Ez utóbbi dokumentum egyebek közt kijelenti: „Mint keresztények, vallásos kötelességünknek tekintjük bizonyosságot tenni arról, hogy az általános biztonság szükségessége a kormányoktól erkölcsös magatartást követel meg, amely az általános emberi érdekeken alapszik.

Egyetlen nép sem lehet biztonságban a többi nép biztonságának léte nélkül”. (IB 1986. évi 3–4. sz.)

A fentiekén kívül február 20-án *Pimen* patriarcha is üzenetet intézett a helyi autokefál és autonóm orthodox egyházak vezetőihez, valamint *II. János Pál* pápához, *Robert Runcie* anglikán érsekhez és *Emilio Castro* EVT főtitkárhoz. Üzenetében az orosz egyházfő elemezte a jelenlegi bonyolult nemzetközi helyzetet, és síkra szállt a fennálló problémák békés tárgyalások útján történő rendezése és a leszerelés mellett. (IB 1986. évi 3. sz.)

350 ÉVES A HARVARD

Az Új Tükör c. szemle szept. 14-i számának Világ-Tükör rovatában e címen emlékezett meg az egyik amerikai hetilap, a U.S. NEWS & WORLD REPORT alapján az USA egyik legrégebbi és legtekintélyesebb egyeteméről, mely a Boston melletti Cambridge városban folytatja ma is működését. A szemleíró szerint „Angliából menekült puritánok alapították”. De tény az is, hogy a XIX. század elején és derekán az egyetem kormányzó tanácsának vezetői között az amerikai unitáriusok voltak többségben.

A Harvard, fennállása alatt, 6 elnököt, 29 Nobel-díjast és 27 Pulitzer-díjast adott Amerikának, „olyan írókat, gondolkodókat, mint Emerson, Thoreau, T. S. Eliot, Dos Passos

és másokat. Az említett négy név közül hárman — T. S. Eliot kivételével — unitáriusok voltak.

Ennek az egyetemnek az emeritus professzora ma is George H. Williams, aki jelen volt és előadást tartott az 1979. évi MTA által rendezett siklósi antitrinitárius szimpozionon, akinek Radical Reformation c. tanulmányra is lefordított műve a XVI. századi európai antitrinitarizmus és anabaptizmus kutatóinak forrásműve ma is.

A Harvardon szerzett oklevél biztos ajánlólevél a szellemi, politikai, gazdasági életben való előhaladásra. Az intézet az igazságot választotta mottójául és arra nevelte növendékeit, hogy a hazát és az emberiséget szolgálják.

A jubileumi ünnepségen ott lesz-

nek az amerikai élet kiválóságai, Reagan elnök kivételével, aki a Spiegel c. szemle értesítése szerint azért nem megy el az ünnepségekre, mert az egyetem nem tisztelte meg díszdoktori címmel.

Boros György — akkor kolozsvári unitárius teológiai akadémiai tanár — Ferencz József püspök (1876–1928) megbízásából részt vett az 1900-ban tartott bostoni ünnepségeken, melyeken a mai I A R F elődje megalakult. Ekkor kapott doktori címet a Harvard teológiai fakultásától. Ugyanitt szerzett a húszas évek elején Magister Theologiae fokozatot Szent-Iványi Sándor, később kolozsvári teológiai professzor, majd budapesti egyházi elnök.

Unitárius mozaikok

Az „Erdély története” III. kötetének lapjait forgatva, örömmel látam, hogy a Miskolczy Ambrus által írt IX. fejezetben sok értékes megállapítás olvasható unitáriusoknak a 19. század első felében — a reformkorban — játszott szerepéről. Ezeket a részeket idézzük.

* * *

— *Böloni Farkas Sándor*, a korai magyar liberalizmus legnépszerűbb magyar teoretikusa, hivatalnoksorból lépett elő. Életútja arra is példa, miként változott cselekvésvágygá a romantikus válsághangulat. — A székely katonacsászár ambiciózus sarja... guberniumi fogalmazósággal vitte. Közben Schillert, Goethét és Madame de Staëlt fordított. És ez a világfájdalomra és önmérsztő önvizsgálatra annyira hajlamos, ugyanakkor tettvágytól égő lélek, az 1820-as évek elején arról verselt, hogy „Nem kell az élet, hogyha szenvedőket látsz, s vívnod értek nem lehet.” Széchenyi köszöntötte őt, mint az egyik legnépszerűbb és legértékesebb magyar könyv szerzőjét. Ebben az Egyesült Államokban megtett útjáról számolt be. Addig Amerika a vallásszabadság hazájaként élt az erdélyi köztudatban, ezután példa lett arra, hogy a polgári alkotmányos rendszer az emberi önmegvalósításnak milyen korlátlan lehetőségeit biztosítja. Azok a fejtegetései, hogy „az egyesült státusbelieknek” például „minden diplomájuk a természet törvénye, s annak magyarázására — csak józan ész kell”, politikai hitvallásként hatottak, egyértelmű állásfoglalásként az emberi egyenlőség és az emberi jogok érvényesítésének követelménye mellett... Olvasóit a cselekvés jogáról, értelméről és lehetőségéről akarta meggyőzni... Böloni Farkas Sándor a feudális rendszert legélesebben bíráló — többnyire persze nemesi származású — plebejus értelmiségiek sorát fémjelzi. Korántsem véletlen, hogy a felekezeti hovatartozást is politikai játékká süllyesztő világot radikálisan elmarasztalók között oly sok az unitárius. Az erdélyi magyarságnak 10%-át sem kitevő unitáriusok teljes társadalmi szerkezetet alkottak, bár köztük igazi mágnás csak a református vallásról áttért egyik (kissé külön) Bethlen gróf volt. Erősen dolgozott bennük háttérbe szorítottáguk érzése. Annak tudatához viszont, hogy felekezetüknek voltak ugyan mártírjai, de inkvizítorai nem, racionalizmussal összefonódó erkölcsi felsőbbtség érzése társult. Vagy megfordítva: már-már deizmusba hajló teológiai szemléletük lett a racionalizmus iránti fogékonyság hordozója, és mindez sokaknál — Böloni Farkassal szólva — „az ész és lelkiesméret” harmóniájához vezetett. Politikai-közéleti szereplés nem nagyon jutott nekik osztályrészül. A birtokos nemesség tá-

mogatásával élve viszont annál jobban kihasználta a politikához nagyon is szorosan kapcsolódó társadalmi élet lehetőségeit.

* * *

— Új erőként jelentkezett a diákifjúság, mely már a politikai életben is próbálgatta erejét, amikor 1831-ben Nagyenyeden a városkán átkísért lengyel foglyok mellett tüntetett, vagy 1834-ben Kolozsvár utcáin szembeszállt a katonasággal. A diétai fejleményeket lázas izgalommal figyelő diákok — *Szentiváni Mihály* fogalmazásában — hitvallásként írhatták a pozsonyi országgyűlési ifjúságnak: „Övjük a szabadság és a nemzetiség reánk maradt ereklyéit, mint legszebb kincsünket, s vívjunk ki még többeket, rontsuk le az emberiség nyomorúságára mesterségesen kitalált közfalakat, zúzzuk szét a felekezeti bilincseit.”

* * *

— Elsősorban az ifjúságnak meg az új idők szavára figyelő falusi papnak, tanítónak köszönhető, hogy a városi kaszinómozgalommal párhuzamosan falusi olvasótársasági mozgalom kezdett kibontakozni, amit nem egy esetben a megye, vagy egy-egy tekintélyesebb nemesi birtokos is támogatott. Országos szinten pedig a Kolozsvári Kaszinó pártfogásával indított népfelvilágosító lap, a *Vasárnapi Újság* nyújtott erkölcsi támogatást, olyanformán, hogy szerkesztője, *Brassai Sámuel* unitárius kollégiumi professzor rendszeresen tudósított ezek tevékenységéről és a tanítók sikeres korszerű iskoláztatást célzó erőfeszítéseiről. A kollégiumi önképzőkörökkel pedig olyan együttműködés kezdett kialakulni, hogy a falusi olvasótársaság népdalok, népszokások leírását ígérte, s cserébe könyveket, folyóiratokat kért.

* * *

— A kolozsvári unitárius kollégium diákjainak *Remény c. zsebkönyvét* 1839-ben az új erdélyi magyar költészet nyitányaként üdvözölte Toldy Ferenc, az erdélyiekkel szoros kapcsolatokat ápoló egyik legtekintélyesebb pesti irodalmi kritikus. Míg a református kollégiumok verselői többnyire a rendi patriotizmus eszmevilágából és retorikájából kölcsönöztek, s hol lemondóan, hol harcra optimizmussal írtak a múlt nagyságáról... az unitáriusok inkább a népeletből merítettek. A több tucatnyi kollégiumi verselőből két igazi tehetség került ki: *Krizsa János* és *Szentiváni Mihály*. Felleléjükig a népdal alakjait gyakran felcicmázott játékszerként szerepeltették, ők viszont dalaikat a mindennapi gondoktól gyötört jobbágy, zsellér, vagy háborúba vitt székely katona ajkára adták. Ez a néppel való ér-

zelmi összeforrottság s a társadalmi egyenlőség igényének átélése Petőfi Sándornak az 1840-es évek második felében kiteljesedő forradalmi plebejus költészete felé mutatott. Igaz, a kor erdélyi költészetéből hiányzik Wesselényi Miklós lázító agitatori hangja, de a székely felkelések emlékét a zsarnokság elleni lázadás jogos tetteként idézték. A liberális reform hívei voltak, de a kor egyik hangadó kritikusa (*Szontagh Gusztáv*) mégis joggal látta *Krizsa* költészetében a magyar népies költészet fejlődésének addig elért egyik csúcát, mert „Krizsát végre a demokratiai állásponton találjuk; ő már felszabadító népevangéliumról szól, hogy a szegény magyar paraszt gyereknek is legyen hazája.” S még inkább érvényes ez a megállapítás *Szentivánira*, akinek dala valósággal himnusza lett a székely népnek:

Te zsellér vagy, én meg székel,
De egünkön egy nap jó fel.
Egy eső hull a földünkre,
Mért lennék hát különb, mint Te?

Az érdekegyesítő politikát szolgáló reformer szólaltatta így meg a szabad székelyt... A költő tiltakozott így a falu világára nyomasztóan ható rendi gőg megnyilvánulása ellen.

Közli: dr. Nyiredy Szaboles

Unitarizmus a XVI. és XVII. századokban

E témakörben 1979. szept. 25–27-én, a Magyar Tudományos Akadémia által rendezett siklósi konferenciát követően, *Varsóban* is rendeztek egy konferenciát, melyet a Siklóson jelen volt lengyel tudósok: L. Szeuczki, Z. Ogonowski és J. Tazbir szervezettek. Ezen, sajnos, sem erdélyi, sem magyarországi unitárius nem tudott részt venni, hat amerikai és kanadai tudós jelen volt. Az ott elhangzott előadásokat a három említett lengyel kutató 1983-ban *Socinianism and its role in the Culture of the XVth to XVIIIth Centuries* — a szocinianizmus szerepe a XVI–XVIII. századi kultúrában c. kötetben is kiadta.

A chicagói unitárius teológiai fakultás 1984. május 10–13. napjain John C. Godbey vezetésével konferenciát rendezett. Az említett konferencián tartott előadások nagy része megjelent az unitárius universalista történelmi társulat *Proceedings* című 1985–86. évi kötetében, melyet régi barátunk Godbey professzor könyvtárunk részére megküldött.

Nem esett jól, hogy a múltban a keresztény-marxista találkozókra minket unitáriusokat nem hívtak meg. Talán a mi hibánk, hogy nem jelentkeztünk idejében. A Világosságban megjelent érdekesebb cikkeket mindig ismertették, sajtónkra így nem figyeltek fel. A protestáns oldal kezdeményezése egy olyan szervezet kezében volt, melynek mi nem lehetünk tagjai. Valahogyan úgy látszik, hogy a dialógus indítása nem a párt és az állami szervek ügye, hanem inkább az egyetemi tanszékek vallásfilozófiai problémákkal foglalkozó professzoraié.

Lukács József professzor elhunytát mi is fájlaljuk. Tőle sokat vártunk. Keveset kaptunk, posztumusz kötetében külön fejezetekben szolt a katolikus, református, evangélikusokról, a SZET tagjairól, az izraelitákról, de minket meg sem említett. Vajon vigasztaló-e az, hogy a hazai görögkeletiekről sem írt?

Most egy új munka jelent meg „A magyar protestantizmus 1918–1948” címen. Szerkesztője a budapesti marxista vallástörténész professzor, Lendvai L. Ferenc. (Kossuth Kiadó, 1987).

A kötetben külön fejezet szol a magyarországi unitárius egyházzal, sőt a reformátusok és az evangélikusok után, minket sorol el a kisebb egyházak előtt. Bár a történelmi kialakulás rendjén hazánkban az evangélikusok a reformátusok előtt jelentkeztek.

A rólunk szóló cikket dr. Szigeti Jenő adventista egyházelnök, jeles egyháztörténész, jó barátunk írta, alapos kutatás után. Erről az írásról más alkalommal még szólni fogunk.

A többi egyházzal, saját képviselői írtak ismertetést s ez önkéntelenül felveti azt a kérdést, hogy minket közvetlenül nem kérdezhetett volna meg a szerkesztő, hogy nem vállalnók-e a magunk bemutatását? Ennyit a múlttól. Öröndetes, hogy Lendvai professzor új kezdeményezése során, amikor a hazai egyházak etikai kérdéseivel foglalkozó munkabizottságot hívtak létre az MTA keretében, már megtisztelt azzal, hogy egyik munkatársa révén megkérdezte, hogy van-e a mi körünkben is vállalkozó a munkacsoportban részt venni. Köszönjük, kiküldöttünk azóta már részt vesz az előkészítő munkákban.

Miklós Imre államtitkár, az Egyházügyi Hivatal elnöke nem egy alkalommal hangsúlyozta, hogy hazánkban az állami szervek nem tesznek különbséget a nagy vagy kis lélekszámú egyházak között, s ezt a vezetése alatt álló hivatal gyakorolja is. Úgy látszik azonban, hogy a nemzeti kisebbségi fogalom mellett meg kell küzdenünk azzal, hogy dogmatikai értelemben kisebbségben vagyunk. Ezt viseljük, s öröndünk annak, hogy ennek ellenére a hazai egyházak részéről gyakori, szép gesztusokat kapunk, képviselőik és tagjaik becsülik múltunkat és jelenünket is.

A GYERMEKHITOKTATÁST AZ ÚJESZTENDŐBEN FOLYTATJUK. AZ ELSŐ TALÁLKOZÓT JANUÁR 10-ÉN TARTJUK. A RENDES IS-TENTISZTELETTAL AZONOS IDŐ-PONTBAN, A NAGY IGNÁC UTCAI I. EMELETI FÜTÖTT TANÁCS-REMBEN.

Jézus etikájának tárgya

Jézus etikája megfellebbezhetetlen. E világ sem határt nem szabhat neki, sem célt nem tűzhet ki számára. Tárgya maga az ember, eszméje pedig az emberi felemelkedés. Ilyképp akár öncélnak is lehetne tekinteni.

Széles e világon nincs még egy olyan etika, mely hozzá hasonlóan minden más világnézethez kapcsolódhatna. Aki szembekerült Jézus szavaival, azt azok élete végéig már nem hagyják megnyugodni. Az mindenkor a tökéletes életért folyó csata terén találja majd magát. Jézus számára az egyén a teljes érték; ő a társadalom számára a többlet. Jézus etikája maga az emberi nagyság. A hősiesség. A mindenféle modern etikákkal kihullott a kultúránkban a nagyszerűség. Az emberiség eszményei tűntek el. Meghódítottuk a világot, s nem fontoltuk meg azt, hogy mi lesz az emberből. (Schweitzer 1908. VII. 29-i ígéhirdetéséből.)

Tőlem távol áll a modern gondolkodás. Én az igazi, s nem a korokhoz kötött gondolkodás oldalán állok. Utamat csendben és határozottan járom. Ilyen a természetem, s ez az a kegyelem, mely számomra jutott. S így is akarok élnem végéig élni. (A Schweitzer: Lott Geroldhoz, 1950. I. 30.)

KARÁCSONYFA ÜNNEPÉLYT TARTUNK — AMINT EZT MÁR KORÁBBAN IS KÖZÖLTÜK, A NAGY IGNÁC UTCAI FÜTÖTT TEMPLOMBAN DEC. 20-ÁN DÜ. 5 ÓRAKOR. A GYERMEKEKET SZÜLEIK VAGY NAGYSZÜLEIK KÍSÉRETÉBEN SZERETETTEL VÁRJA AZ EGYHÁZKÖZSÉG.

AZ UNITÁRIUS ÉLET ELŐFIZETŐI KÖZÜL AZOKAT, AKIK A POSTA ÁLTAL OKTÓBER—NOVEMBERBEN KIKÜLDÖTT 1988. ÉVI ELŐFIZETÉSI NYUGTÁT BÁRMILYEN OKBÓL NEM TUDTÁK KIVÁLTANI, KÉRJÜK, HOGY AZ ÉVI 60 FT ELŐFIZETÉSI DÍJAT BÁRMELYIK LELKÉSZI HIVATALNÁL FIZESSÉK BE. MEGÉRTÉSÜKET ELŐRE IS KÖSZÖNJÜK.

F. J.

Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke szeptember 21—25. napjain Rómában a Vatikán hivatalosaival tárgyalásokat folytatott a soron levő kérdésekről. Egyetértettek most is abban, hogy a béke és a leszerelés mindnyájunk közös ügye.

Fatornyok címen szép kiállítású képekből álló naptár jelent meg 1988-ra a Gondolat és a Kossuth kiadók közös gondozásában. A januári kép a kálnoki (Háromszék) fatornyos unitárius templomot ábrázolja szép felvétele. A naptár hátsó borító oldalán tíz különböző erdélyi templomot mutat be. Köztük van az ádámosi és a Bethlenszentmiklósi, a román hatóságok által is műemléknek nyilvánított két unitárius templomunk.

Az International Religious Fellowship — az IARF Ifjúsági szervezete az idén nyáron egy svájci hegyi nyaraló telepen rendezte meg konferenciáját, melyen Csegezi Árpád, Pálfi Csilla, Szász Zsombor és vendégként a konferencia munkájában régebben részt vett Kaveezkyné sz. dr. Farkas Katalin is részt vettek. Az 1988. évre a szervezet elnökévé angol leányt, Eleanor Crosskeyt választották meg. A jövő évi konferencia rendezője és szervezője az NSZK-ban élő Klaus Hoffmann. A végrehajtó bizottság tagjai közé Csegezy Árpádot is megválasztották. A jövő évi konferenciát egy Darmstadt város közelében levő nyaralótáborban rendezik meg júl. 23—31. napjain.

A svájci Casa Locarno-ba az idén Schmidt Gábor és Gergely Felleián indultak el egyházunk küldötteként. Sajnos Gergely Felicián édesapja váratlan megbetegedése miatt néhány nap múlva hazautazott. Fidesapja hála Istennek jobban van, de ő elvesztette egy ökumenikus környezetben eltölthető négy hét elményét.

Csalszér Józsefné sz. Kónya Aranka Mariann temetése szeptember 30-án volt a Farkasréti Temetőben. Hosszú szenvedés után 76 éves korában távozott közülünk. Kérésére hamvait szülőföldjén, a marosvásárhelyi temetőben helyezték örök nyugalomra. Kolcsár Sándor esperes szolgált a temetésen.

Férje, a Budapesti Egyházközségnek közel fél évszázada presbitere, koszorú megváltás címén 4000,— Ft-ot adományozott az Egyházközségnek, az arra rászorulóknak segélyezésére. Gyászában őszinte részvétellel osztozva, köszönettel jegyeztük be a nemes adományt.

Az új német katolikus püspökkari elnök megválasztása nemcsak az NSZK-ban, hanem világszerte meglepetést okozott. J. Höfner bíboros, kölni érsek utódául egy fiatal püspököt, Karl Lehmant választották meg.

A lengyelországi görög katolikusokról ritkán hallunk híreket. A mintegy négyszázezer hívőt számláló egyház hívei majdnem mind ukrán nemzetiségűek, s hosszú idő óta nincsen kinevezett püspökük.

Robert Runele canterburyi anglikán érsek is egyike volt azoknak, akiket a Ráday Kollegium ünnepségein a Református Teológiai Akadémia díszdoktorai közé választott. A fogadáson az érsek barátságos beszélgetést folytatott püspökünkkel, melynek rendjén megemlítette, hogy fiatal pap korában Liverpoolban jó barátságban volt az ottani unitárius papokkal is.

Megéneklünk, Románia címszó alatt riportot közöl az Utunk c. kolozsvári irodalmi szemle Kozma Elza tollából (1981), aki egybeközött beszámol arról, hogy pl. a Nagyvárad Szakszervezeti Népművelési Ház magyar nyelvű színjátszó együttese tíz év alatt 34 bemutatót tartott 275 előadásban, bihari falvakban, 31 960 néző előtt. A műsorok közt volt egy összeállítás „Szivárvány havasán” címen, mely Kriza János székei népköltészeti gyűjteményét közvetítette. A riport — sajnos — nem szol eme érdemes vállalkozás mai munkájáról.

A Győr-Sopron Megyei Művelődési Központ 1987. május 15-én felvette a Bartók Béla nevét, s ez alkalomból szép kiállítású kiadványt adott ki, melyet szerkesztőségünk címére is megküldött egyik kedves győri levelező tagunk.

Küldetés címen jelent meg a Szabadegyházak Tanácsa évente négy alkalommal megjelenő szemléje. Az első számot a kiadó küldte meg. Köszönjük és szeretettel üdvözljük a magyar protestáns sajtó új testvérét, kívánva, hogy szolgálja saját céljain túlmenően a megértést és a testvéri egyetértést a többi hazai egyházi sajtótermék példái-

helyettes is részt vett. A bizottság — többek között — foglalkozott azzal a sok fiatal foglalkoztatási kérdéssel is, lenne-e mód arra, hogy a lelkismereti okokból a fegyveres katonai szolgálatot nem vállaló fiatal hadkötelesek a 18 hónapot más jellegű, nem fegyveres munkában töltsék el. A bizottság javasolta, hogy e kérdéssel a Békéttanács vezető szervei is foglalkozzanak, és tegyenek megfelelő előterjesztést az illetékes állami szerveknek.

A Merész család egyik tagja erdélyi útjai alapján nyilvántartásba gyűjtötte az erdélyi unitárius egyházközségek román postai elnevezését. E kimutatás szerint a négy egyházközségben működő unitárius gyülekezetek száma egyházközségenként a következőképpen oszlik meg: a kolozs-tordai 30, maros-küküllői 30, székelykeresztúr-udvarhelyi 41, sepsiszentgyörgyi 20. Az e körben levő brassói egyházközségnek fiilája a Bukarestben működő leánygyülekezet.

Vigilia Repertórium. A Petőfi Irodalmi Múzeumban sajtófogadás keretében mutatják be a Vigilia ötven évfolyama repertóriumát. A közel névszáz oldalas könyvet Stauder Mária állította össze. Lukács László, a Vigilia főszerkesztője mutatta be a sajtó képviselőinek. A gondos kiállítású könyv az MTA sokszorosító munkája. A repertórium minden kutató és érdeklődő hasznos segítő-társa.

Ruth Vogel amerikai lakos, aki részt vett az IARF kongresszuson, mint turista látogatást tett Budapesten. Bartók Béla főgondnok társaságában részt vett a pestlőrinci okt. 25-i gyülekezeti napon.

Az Új Ember szept. 20-i számában Tamási Áronra emlékezett hosszabb cikkben Szeghalmi Elemér. E cikkben említést tesz Tamási gyulafehérvári nagyprépost rokonáról, aki tanulásában támogatta, és hatást gyakorolt rá. E vonatkozásban írja: „A család önzetlen jótévedője éppen anyira az evangélium szellemében él és cselekszik, mint néhány szegénysorsú, falusi pap barátja, ezek között is elsősorban a „mészkioldus pap” Balázs Ferenc, aki valódi őskeresztény közösségbe igyekszik tömöríteni az erdélyi falu lakosságát”. Balázs halálának mint már múlt számunkban megírtuk, az idén volt ötvenéves évfordulója, és részletet közöltünk Tamásinak a sírnál elmondott beszédéből.

Szent Gellért szobrát mindenki ismeri, aki Budapesten járt. A katolikus sajtó most arról adott hírt, hogy a mártír 940 esztendővel ezelőtt halt el.

Sinka Istvánra, a fekete bojtárra, az első igazi magyar parasztköltőre történt szép megemlékezés az Egyetemi Színpadon, ahol dr. Medvigy Endre irodalomtörténész, Sinka emlékének egyik szorgalmas ápolója emlékezett meg a költő életének eseményeiről és a Vészton létesített emlékház felavatásáról. A Forrás kör tagjai szép válogatást mutatnak be Sinka verseléből. Kedves eseménye volt az estnek Püski Sándor felszólalása, aki Sinka első kötetének a kiadója volt annak idején, és most New Yorkban kiadványával és boltjával a magyar kultúra és irodalom egyik nyugati szorgalmosa.

Dr. Dana McLean Greeley amerikai unitárius lelkész, aki egyházának és az IARF-nek is hosszú időn át elnöke volt, 1986-ban elhalt hosszú betegség után. 1985-ben püspökünk, kérésére még Concordon egyházközségében prédikált. Együtt zárandokoltak el a hegyen levő régi temetőbe, R. W. Emerson — az egykori concordi lelkész, író és filozófus síremlékéhez.

Gyülekezete egy 18 oldalas szép kötetben adta ki legkedvesebb prédikációját, melyet számos fénykép díszít. Dr. Greeley egyidős volt püspökünkkel s ezért 1984-ben Tokióban ő is egyike volt azoknak, akik dr. Greeleyt — a Schweitzer-emlékéremmel való kitüntetés alkalmából — köszöntötték. Özvegye, aki tevékeny tagja az elhalt emlékére létesített alapítványnak, megküldte püspökünknek a kötetet: To Joseph, in memory of Dana and many happy years of association — Józsefnek, Dana emlékére, és visszagondolva a sok boldog találkozásra. A kötetet könyvtárunkban helyeztük el.

Huszt János mint budapesti lelkész már 26 alkalommal konfirmált fiatal unitáriusokat. Nov. 8-án, vasárnap estére összehívta mindazokat, akiknek mai címét sikerült megállapítani, a gyülekezeti terembe beszélgetésre. A szép számmal megjelentek kifejezték azt az óhajukat, hogy időről időre jó volna hasonló találkozókon részt venni, tájékozódni az egyház gondjairól és felújítani régi ifjúkori barátságokat.

Szervét Mihályról (1511—1553) korábbi kérésünket teljesítve, melyet az Orvostörténeli Múzeum is támogatott, Budapest

Főváros Tanácsa egy eddig ismeretlen teret nevezett el erről a spanyol orvos és teológusról, aki Dávid Ferenc unitarizmusának előfutárát közé tartozott. A táblát a pestlőrinci templom falán helyezte el a XVIII. Kerületi Tanács, s felavatására dec. 2-án került sor szép számú érdeklődő jelenlétében. A felavatási ünnepség ismertetésére még visszatérünk.

Az Anyanyelvi Konferencia védnöksége — melynek tagja Bartók Béla főgondnokunk is — aug. 10—12. között Sárospatakon, ebben a történelmi városban tartotta ülését. Az Anyanyelvi Konferencia célkitűzése, amint ezt már sokszor leírták, a magyar kultúra és a magyarságtudat ápolása, ennek elősegítése hazánk határain túl, a szórványban élő magyarok körében is.

Nekünk nyugaton nincsenek magyarok gyülekezeteink. E nemes mozgalmat azonban azzal, hogy az Unitárius Életről számonként átlag 150 lappéldányt elküldünk nyugati országokban élő unitáriusoknak, vagy irányunkban érdeklődést mutató más vallású magyaroknak, mi is támogatjuk. Örvendenénk, ha olvasóink közölnék velünk olyan külföldi unitáriusok vagy irányunkban érdeklődést mutató más magyarok címét, akiknek az Unitárius Életről megküldhetjük.

Egyházi vezetőket tájékoztatott az adóreformról az Egyházügyi Hivatalban szept. 14-én dr. Békesi László pénzügyminiszter-helyettes a parlamenti vita megkezdése előtt. Válaszolván a kérdésekre örömmel állapította meg, hogy az egyházak a maguk körében mindent megtesznek, hogy az új adórendszer megértésére találjon a hívő emberek körében is.

Az Iszlám Világ Liga delegációja Budapesten járt Miklós Imre államtitkár az Egyházügyi Hivatal elnöke meghívására. A delegációt Abdullah Omar Nasseef főtitkár vezette. A megbeszélés tárgya egy magyarországi iszlám és kulturális centrum létesítése képezte. Az IARF keretében egyházunk vezetői nem egy alkalommal találkoztak szabadelvű iszlám vezetőkkel, akik mindig érdeklődést mutattak egyházunk iránt, mondván, hogy abban egyetértünk, hogy Isten és Allah között közvetítő személynek tisztelésében nem azonosítjuk magunkat más keresztényegyházak felfogásával.

Erdélyi Posta

cimen néhány évvel ezelőtt lapunkban rovatot vezetett dr. Nyiredy Géza afa, mely halála után abbamaradt. Időről időre mi is kapunk híreket az erdélyi magyar unitáriusok életéről innen-onnan, hiszen nincsen rendszeres tudósítónk. Ilyenekről adunk számot e rovatban.

Tana Ferenc egyházi főszámvevő fiatalon bekövetkezett váratlan elhunytáról a családi szomorú jelentés alapján lapunk múlt számában a Lapzárta után rovatban pár sorban hírt adtunk. Most arról értesültünk, hogy az egyházi vezetőség e feladatkörrel Farkas Dénes eddigi pénzügyi ellenőrt bízta meg, aki a sokak által ismert néhai dr. Lörlnezy Géza teol. m. tanár veje. Farkas Dénes helyét Durugy Loránd foglalta el, aki addig is tagja volt a pénzügyi bizottságnak. Nyugalomba vonul Fehér Ignée afa is, aki nem egy alkalommal várta küldötteinket az éjjeli órákban is az egyházi gépkocsival, vagy kísért el vidéki látogatásokra.

Csekefalván pünkösd első napján ünnepség volt a templom felépítése 150. évfordulóján. Az ünnepségen dr. Kovács Lajos püspök prédikált. A gyülekezet lelkésze fiatal ember: Péterfi Sándor, aki nemrégiben nősült ugyancsak lelkész családból.

Kadaéson is hasonló ünnepség volt aug. 30-án, ahol a 150 évvel ezelőtt épült és szépen helyreállított templom ünnepségen prédikált dr. Kovács Lajos püspök. A lelkész Bíró József, akinek apját, Bíró Izsák egykori maroskeri lelkészt az idősebbek közül sokan ismerték. A püspök, útban hazafelé, Székelyudvarhelyen meglátogatta dr. Szász Dénest, Máthé Zsigmond és Lukács Mózes ny. lelkészeket, majd Erdőszentgyörgyön — ahol ma népes szórványunk van, mert Bözöndüjfaluból többben költöztek oda — Török Elek szintén ny. lelkészt.

Május Endre brassói lelkész és felesége budapesti családi látogatásuk alkalmával felkeresték egyházi központunkat, ahol Huszt János püspök-helyettes fogadta őket.

Dr. Erdő János örömmel számolt be leveleiben arról, hogy a Keresztény Magvető 1987-re tervezett számban több írás fog megjelenni Balázs Ferenc emlékezetére, halála ötvenéves évfordulója alkalmából.

LAPZÁRTA UTÁN:

Dr. Szent-Iványi József ny. miniszteri tanácsos, az unitárius diakonon egykori lakója, budapesti presbiter megpróbáló szenvedés után 76 éves korában váratlanul elhunyt. Nov. 13-án búcsúztak tőle rokonai és barátai, köztük özvegye és nővére a Farkasréti temetőben. A szolgálatot a régi barát dr. Ferencz József püspök végezte.

Özv. Kerekes Gáspárné — korábban Szent-Iványi Istvánné — sz. Gábesér Ilona hosszú és súlyos szenvedés után nov. 9-én 52 éves korában elhunyt. Leánya Ilona és fia István és a népes rokonság gyászában egyházunk is osztozott a nov. 28-án délután a Nagy Ignác u. templomban tartott gyászistentiszteleten. Hamvait másnap a balatonalmádi családi sírkertben helyezték örök nyugalomra.

Pálffy Gyula gyémántdiplomás kultúrmérnök, az ősi székely család sarja, egykoron a budapesti egyházközség több cikluson át presbitere hosszú szenvedés után 90 éves korában elhunyt. Nov. 26-án temetésén Huszt János lelkész-püspök-helyettes búcsúztatta.

Az IAIRW — az unitárius asszonyok nemzetközi szövetsége, melynek közgyűlése az elmúlt nyáron alelnökévé választotta Orbókné Szent-Iványi Ilona lelkésznőt, aki később kapta meg a nov. 6-án kezdődött angliai tanácsülésre a meghívót. Sajnos az angol beutazási vízuma sem érkezett meg idejében.

Az IARF főtitkára Diether Gehrmann két napot töltött Kolozsvárt. Menet és jövet rövid időre megállva Budapesten egyházunk vendége volt. Megbeszélést folytatott püspökünkkel és főgondnokunkkal és dr. Nyiredy Szaboles főgondnok-helyettesével.

UNITÁRIUS ÉLET

Laptulajdonos

a Magyarországi Unitárius Egyház

Felelős szerkesztő és kiadó:

Dr. Ferencz József

Felelős szerkesztőhelyettes:

Szent-Iványi Ilona

Szerkesztő a szerkesztőbizottság:

V., Nagy Ignée u. 4. Budapest, 1055

Telefon: 113-094

Terejesztli a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkiadó postahivatalnál, a hírlapkiadóknál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapellátási és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1. — 1900 —, közvetlenül vagy postautalvánnyal, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Évi előfizetési díj 60,— forint

Egyes szám ára 10,— forint

INDEX: 25 342

Egyetemi Nyomda — 87.6258 Budapest, 1987

Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

HU ISSN 0133-1272